

kažkoku jau mirusiu įvaizdžiu, su kuriuo neturime jokio asmeninio santykio. Kaip tuomet galime kalbėti apie savo istoriją ir savo šalies dailės reiškinius?

Lolita Jablonskienė:

Kalbame apie neištyrinėtus lietuvių dailės laikotarpius. Menkai ištyrinėta ir XX a. II pusė – sovietinis laikotarpis praktiškai netyrinėjamas. Tiesa, girdėti, kad Kultūros, filosofijos ir meno instituto mokslo darbuotojai planuoja šią situaciją pakeisti.

Erika Grigoravičienė:

Išties esu gavusi užduotį imtis šio laikotarpio dailės tyrimų. Pradėjusi darbą, susidūriau su filosofinio pobūdžio klausimais. Dabar suprantu, kodėl dauguma kolegų pasirinko tyrinėti LDK dailės istoriją – ten nereikia vizualiosios produkcijos skirstyti į meną ir ne meną. To laikotarpio dailės tyrimai yra integralūs savo meto kasdienybės istorijos, įvairių socialinių sluoksnių istorijos ir kultūros istorijos tyrimai. Remiantis archyviniais ir įvairiais kitais šaltiniais, galima juos vykdyti. Dėl XX a. I pusės dailės, jos savirefleksijos taip pat nėra ko daug ginčytis: ši dailė siekia autonomijos, menininkai nori raiškos laisvės, o dailės kūriniai yra savaiminės vertybės. Kalbant apie XX a. II pusės sovietmečio dailę, išsyk susiduriame su problema, kurią įvardijau ne aš. Anksčiau, prieš kokius 15 metų, tai padarė Alfonsas Andriuskevičius, išskirdamas konformistinę ir nonkonformistinę sovietinę dailę, kurių dar ir negalima atskirti labai griežtai. Šią „dainelę“ Jūs puikiai žinote. Mintis iš esmės teisinga – atskirti negalima. Tačiau ką tuomet daryti? Ką tyrinėti: tą nonkonformistinę dailę, ar konformistinės dailės kūrimo sąlygas? Veikiausiai ir tą, ir tą. Bet esmine nuostata pirmiausia turėtų tapti dailės kūrinio kaip savaiminės vertybės sampratos atsisakymas. Dailės kūrinys nebuvo savaimine vertybe ir tuo metu dirbusiems menininkams. Tiksliau, vieni tebesiekė, kad kūrinys ja taptų, ir kūrė vadinamuosius nonkonformistinius darbus, kiti – konformistinius, puikiai suprasdami, kad jie nėra analogiškos vertybės. Ir pačių kūrinių, ir socialinių kūrybos sąlygų, ir to meto archyvinių šaltinių tyrimai yra labai patrauklūs. Ko vertas vien valdžios reikalavimas kurti tam tikros kokybės dailę, be to, kurti ją begaliniais kiekiais? Taip pat didžiulė gausa menininkų, Lietuvos TSR dailininkų sąjungos narių, žmonių, manančių, kad menas yra jų profesija? Ir t. t., ir t. t. Sovietinio laikotarpio dailės ir visų su dailė susijusių procesų tyrimais reikia siekti kalbėti apie laikotarpio dvasią, žmonių mąstymą, mentalitetą, jų svajones, požiūrį į kultūrą, troškimus, ilgesį ir panašiai. Žmogus kaip kultūros būtybė juose yra daug svarbesnis už dailės kūrinį kaip savaiminę vertybę.

Lolita Jablonskienė:

O kaip tie nerimaujantys dėl praeityje sukurtų darbų menininkai, apie kuriuos kalbėjo Ramutė Rachlevičiūtė?

Erika Grigoravičienė:

Mano nuomone, menininko nerimas dėl kūrinio būtų įdomesnis dalykas už patį kūrinį.

Ramutė Rachlevičiūtė:

Man gaila sovietinio meto dailininkų, kurie kartais taip graužiasi, lyg būtų padarę baisiausius nusikaltimus. Iš dailės istorijos žinome, kad visi dailininkai visais laikais kūrė pagal užsakymus; daug puikių darbų gimė kam nors juos užsakius. Šiuo atveju svarbus yra kokybės klausimas. Man, pavyzdžiui, labai įdomus yra pirmasis pokario dešimtmetis. Nežinau, kaip jį „apžioti“. Vis prienu, pasižiūriu, paskaitau. Tai fantastiška, įdomi medžiaga. Įsivaizduoju, kad gerą galvą turintis menotyrininkas galėtų apie tai parašyti puikią studiją. Toks įdomus laikas ir visa to laikotarpio medžiaga, taip pat spauda. Mes vis linkę viską sumenkinti, atrodo, nėra apie ką rašyti. Žinoma, svarbūs yra metodologijos, „ginklų“ klausimai – kai esi įnikęs į empiriką, nėra kada tų „ginklų galąsti“. Todėl vieni „galanda ginklus“, o kiti rausiasi archyvuose. Nuostabu, jei šios veiklos susijungia.

Lolita Jablonskienė:

Prisiminkime Elonos Lubytės kuruotą parodą apie nonkonformistinę dailę – „Tylusis modernizmas“. Į ją jau galima pažvelgti iš laiko perspektyvos. Įdomu, kaip šią parodą Elona darytų šiandien?

Elona Lubytė:

1997 m. turėjau ir, ko gero, tebeturiu tokį nevisai akademinį, nenuosekliai moklišką požiūrį į šį reiškinį, be to, maniau, kad paroda paskatins kitų panašių projektų pasirodymą. Deja, be kelių tikrai įdomių parodos recenzijų, šis klausimas kompleksiskiau ir vieningiau nebuvo aptartas. Tiesa, buvo surengtos kelios atskirų kūrėjų parodos, tarkime, „Lietuvos aido“ galerijoje arba minint vienus ar kitus jubiliejus. Man pačiai norėjosi šia paroda parodyti, gal tik nepavyko iki galo to atskleisti, kad Alfonso Andriuškevičiaus išskirtosios oficialioji ir neoficialioji (konformistinė ir nonkonformistinė) dailės egzistavo vienu laiku. Tų katalogėlių ir kūrinių surinkimas lyg ir sukėlė šią tokią diskusiją: kaip V. Gečas atsидūrė greta V. Antanavičiaus ir V. Kisarausko? Tiesa, nemaniau ir nesitikėjau, kad parodos pavadinimas taps tokiu dažnai taikomu terminu. Mano tikslai buvo maži ir aš jų pasiekiau. Gaila, kad aplinka nepateikė gilesnių refleksijų.

Giedrė Jankevičiūtė:

Norėčiau šiek tiek praskaidrinti tokią pesimistinę atmosferą. XX a. Lietuvos dailės tyrimai juk vyksta. Gal jų mažoka ir rezultatus pamatome ne taip greitai, kaip

norėtume. Tačiau visi žinome, kiek reikia laiko medžiagai archyve, išblaškytiems kūriniams surinkti. Štai kolegė Ieva Pleikienė ketina ginti disertaciją apie sovietmečio laikotarpio dailės marginalinius žanrus. Man regis, šis darbas simptomiškas keiliais aspektais: pirmiausia – tiriamas sovietinis menas, bet ne oficiozas, o meninė kūryba, egzistavusi privačioje sferoje ir net neturėjusi ypatingų perversmo skatinimo intencijų. Kitas būdingas dalykas tas, kad domimasi daile ir menininkais, kurie ankstesnio meto dailėtyroje laikyti marginaliniais.

Ieva Pleikienė:

Disertacijai turėjo įtakos A. Andriuškevičiaus požiūris ir E. Lubytės surengta paroda ir jos idėjos. Aš tyrinėju lietuvių sovietmečio (nuo XX a. 6–7 dešimtmečių sandūros iki Nepriklausomybės atkūrimo) mažąją grafiką, tiksliau, kai kuriuos jos žanrus: ekslibrisus ir menininkų atvirukus. Manau, kad sovietmečiu tai buvo marginalija, tapusi aktualija. Mažąją grafiką kūrė daug gerai žinomų dailininkų, dabar priskiriamų lietuvių dailės klasikams, o ši jų kūrybos dalis buvo, viena vertus, skirta tik sau, draugams, o kita vertus, reprezentacijai – laisvos kūrybos rodymui pasaulyje. Manau, kad tai yra svarbi sovietinės dailės paveldo dalis, be to, dar labai mažai tyrinėta. Tai išryškino ir atskleidė E. Lubytės surengta paroda, kuri išties buvo didelis įvykis. Ji, žinoma, neatsirado tuščioje vietoje. Parodą paskatino daug įvairių faktorių. Marginalinių mažųjų žanrų iškėlimas padėjo kiek kitaip pažvelgti į to meto dailę ir atsakyti į klausimus, į kuriuos anksčiau nebuvo atsakyta. Tarkime – ekslibrisų kažkiek jau yra sukataloguota, jie buvo eksponuoti, yra geriau pažįstami. Bet atvirukai, kurių dauguma saugomi privačiose kolekcijose, praktiškai nerodyti ir nežinomi. Tyrinėjant juos, galima padaryti atradimų ir apie dailininko kūrybos metodus, ir apie pačią konformizmo ir nonkonformizmo skirtį. Egzistuoja ryšys tarp kūrybos, tarpusavio bendravimo ir meninių pažiūrų sklaidos. Šias problemas ir mėginu tyrinėti savo darbe.

Arvydas Šaltenis:

Man velniškai įdomi ši diskusija. Tik paišančių menininkų joje lyg ir nedaug dalyvauja. Įdomiai diskutuoja menotyrininkai iš kelių institucijų. Aš čia esu, nes turiu dalyvauti tokiose konferencijose pagal pareigas, bet ir asmeniškai man šis renginys labai įdomus. Galvoju, kaip būtų, jei jame dalyvautų pusė menininkų ir kita pusė menotyrininkų. Turbūt kiltų skandalas, diskusija pakryptų neprotinga linkme. Čia juk šnekama kultūringai, o dailininkams prasiveržtų emocijos.

Kadangi sėdime tarp A. Gudaičio paveikslų, prisiminiau laišką, kurį jis prieš mirtį man parašė (aš tuo metu buvau Lietuvos dailininkų sąjungos sekretorius), – kaip šauksmą žmogaus, dailininko, kuriuo jis kvietė parengti menotyrinių straipsnių paketą apie pasaulio meną, Lietuvos dailininkus, taip pat pagaminti ir padauginti

skaidrių, kad kiekvienas periferijos dailės mokytojas juos turėtų, galėtų pasinaudoti ir perteikti žinias vaikams. Tokios knygos, kaip Dalios Ramonienės monografija apie Justiną Vienožinskį, santrauką taip pat reikėtų parengti mokytojams. Aukščiausio lygio informacija apie mūsų dailę turi pasiekti net pradžios mokyklas. Sopa širdį šiandien, prisiminus šį laišką. Jei tik turėtume, kaip sakė Raminta Jurėnaitė, visą laiką veikiančią XX a. dailės ekspoziciją, tokią, kaip anksčiau veikė Vilniaus rotušėje. Kad ir nedidelė buvo ekspozicija, bet ji buvo visą laiką – ten bet kada galėjai, ypač studentas būdamas, nueiti, prie širdžiai mielo paveiklo pastovėti. Laikas be tokios ekspozicijos išties padarė savo. Nenoriu nieko užsipulti, bet tai, ką Raminta sakė, yra tiesa. Keičiasi laikas, keičiasi žmonės, atsiranda naujų dalykų. Vytautui Balčiūnui atėjus į Lietuvos dailės muziejų, sulaukėme didžiulių, reikšmingų istorinės dailės parodų, kurias atidaro kardinolas, prezidentas – išsyk jaučiame žmogaus idėjas. Lolita Jablonskienė turi rekonstruojamos Lietuvos nacionalinės dailės galerijos vadovės portfelį. Nors ne viskas toje galerijoje vyksta, kaip turėtų. Tiesa, visi suprantame, kodėl. Tačiau XX a. Lietuvos dailės istorijos gabalas išties kaip ir išsityręs. Važiuojame tarpukario dailės pasižiūrėti į Kauną. O Kaune kitokia dvasia. V. Vizgirdos, V. Eidukevičiaus nuolat norisi nueiti pasižiūrėti. Juk nelėksi dėl to į Kauną. Mes dar to laikotarpio „ragavome“, o dabar besimokantiems studentams ši A. Gudaičio paroda yra išganymas. Atsivedėme į ją ketvirtakursius ir patys surengėme parodą apie tapybos genetiką, kuklią parodytę, tiesiog pabandėme – juk neturime kur išsiplėsti. Tikrai atkuto mūsų studentai, ypač kai Viktoras Liutkus pavadžiojo studentus po parodą. Taigi ši paroda svarbi edukacine prasme, todėl ir prisiminiau A. Gudaičio laišką.

Raminta Jurėnaitė klausia, kas suburs, suorganizuos? Ministerija? Kultūros? Švietimo ir mokslo? Ko gero, daug ką ir jie turėtų padaryti. Žmonės nori laisvės, demokratijos, bet iš prigimties norisi ir kažkokios tvarkos. Prisimenu taip pat ir visiems mums žinomą Justiną Mikutį. Kartą kalbėjau su juo, kaip reikės užaugti, tapti asmenybe. O jis pažiūrėjęs atsakė: „Nesinervuok, atsiras ir asmenybė“. Taip ir menotyroje. Yra parašyta puikiausių knygų. Aš nedramatizuočiau padėties. Yra net kelios veiklios institucijos: Menotyros katedra, Humanitarinių ir socialinių mokslų fakultetas, Dailėtyros institutas, Vilniaus dailės akademijos leidykla, Kultūros, filosofijos ir meno institutas. Ir štai tokie pokalbiai kaip šiandien, ir tokios mintys velniškai reikalingi. Reikia keistis idėjomis, kaip tobulinti veiklą, ką ir kaip daryti, kokias parodas Nacionalinėje dailės galerijoje rengti. Tokia mokslinė konferencija ir diskusija – labai geras sumanymas. Ačiū organizatoriams.

Sigita Maslauskaitė:

Mano karta mokydamosi į A. Gudaitį, A. Samuolį, V. Vizgirdą žvelgė kitaip negu šiandieninis jaunimas: su tam tikru pietizmu. Nenormalu, kad šiandien jauni

žmonės, stodami į Vilniaus dailės akademiją, gavę užduotį sukurti kompoziciją pagal J. Vienožinskį, puola skambinti mobiliaisiais telefonais draugams, kad šie pasakytų, kas tas J. Vienožinskis yra. Bent jau mums, baigiantiems sovietines dailės mokyklas, dar tik šešiolikmečiams, tokių klausimų nekildavo. Nustebau, kai seminare „Krikščioniškosios vertybės šiandien“ menotyrininkė Giedrė Jankevičiūtė pasakė, kad šią A. Gudaičio parodą aplankė mažai žmonių. Apie parodą buvo kalbėta, rašyta tikrai per mažai, arba tai buvo nesąmonės. Dėl susidomėjimo ja... Aš pati čia buvau du kartus, žmonių buvo nedaug, tas tiesa... Manau, kad dailės mokyimo srityje išties yra padaryta nemažai klaidų. Jau daug metų praėjo po nepriklausomybės atkūrimo ir situacija turėtų būti visai kitokia. Anuomet mokymas buvo kažkoks tikresnis. A. Dapkutė mus siūsdavo į Parodų rūmus žiūrėti paveikslų, parodų, kurios ten vykdavo, ir to paties A. Gudaičio parodos, ragindavo apie jas rašyti. R. Jurėnaitė liepdavo eiti į Nacionalinę M. Mažvydo biblioteką susipažinti su naujaisiais dailės leidiniais, pristatančiais tai, kas nauja užsienio šalių – Rytų ir Vakarų Europos – dailėje. A. Šaltenis ir R. Vaitekūnas tempdavo įvairius katalogus ir vis aiškino. Kopijuoti A. Samuolio kūrinių būdavome siunčiami į Kauną. Kopijavome daug – ko gero, visus A. Samuolio darbus esu nukopijavusi. Iki minėtojo seminario „Krikščioniškosios vertybės šiandien“ net nesusimąščiau, kad menotyros pasaulyje XX a. yra kažkoks trapus, neaiškus, nes mano aplinkoje XX a., to meto dailininkai atrodo kultiniai, rodos, kad mes visi apie juos žinome ir visi jų darbai yra šedevrai.

Dalia Ramonienė:

Dėl mokyklų ir dailės švietimo. Kartais net žodžių trūksta apie tai kalbant. Man pačiai tenka bendrauti su mokyklomis. Nuvežu ten naujesnių knygų. Pasitaiko tikrai absurdiškų dalykų. Štai nuvykome į Obelius pristatyti J. Vienožinskio knygos, o ten besąs pakabintas baisiausias portretas, visai neskatinantis domėtis nei asmenybe, nei daile. Pastaruoju metu pradėjau galvoti, ką dar naudingo galėčiau padaryti lietuvių dailės baruose? Sumąščiau, kad reikėtų rašyti ir spausdinti jaunimui skirtus populiarius straipsnius apie dailę ir dailininkus. Tačiau neradau Lietuvoje leidinio, kuris tą darytų. Edukacijai reikėtų sujungti Dailininkų sąjungos ir kitų institucijų pajėgas. Lietuvai tai yra labai aktualu. Nekalbu apie Vilnių, Kauną, Šiaulius ar Panevėžį – čia dailės pažinimui sudarytos beveik šiltnamio sąlygos, bet juk Kaunas ir Vilnius – ne visa Lietuva. Daugelio paprastų žmonių supratimas apie dailę prilygsta televizijos laidoje „Klausimėlis“ girdimiems atsakymams.

Ramutė Rachlevičiūtė:

Man kelia nerimą, tiesą pasakius, net baisu, kad tampame tik paveikslų ir skulptūrų žinovais. Tai blogai – didžiulė menų pristatymo disproporcija. Apie taikomąją

dekoratyvinę daile, dizainą žmonės beveik nieko nežino. Labai gaila, kad praradome XX a. II pusės taikomosios dailės ekspoziciją, nors ją daugelis ir kritikavo, bet ekspozicija buvo – meninę juvelyrką, keramiką, tekstilę galėjome patys pamatyti ir kitiems parodyti. Jei žmonės šios dailės rūšies kūrinių nemato muziejuje, jie net nesuvokia, kad tai iš viso yra meno kūriniai. Prarandame šį jausmą.

Giedrė Jankevičiūtė:

Šiandien buvo įvardyta ištis daug problemų, bet gal verta prisiminti, kur mes esame – A. Gudaičio šimtmečiui skirtoje jubiliejinėje kūrybos ekspozicijoje, kuri galėtų būti istorinės dailės parodų kuravimo pavyzdys. Man atrodo, kad į šį aspektą dar neatkreipėme dėmesio. Paroda rodo dailėtyrininkams profesionalams, kaip galima vykdyti edukaciją, kaip užpildyti spragą, atsivėrusią neveikiant Nacionalinei dailės galerijai. Renkime parodas, nebūtinai dideles, nebūtinai reikalaujančias didelių investicijų. Neseniai Rygoje mačiau XX a. latvių natiurmortų parodą. Kiek juose visko galima pamatyti, sužinoti apie žmonių gyvenimą: nuo buities sąlygų iki idealų. Be to, natiurmortas – tai žanras, kurį supranta ir specialaus pasirengimo neturintys žmonės. Taigi rengiant parodas susijungia profesiniai dailėtyrininkų interesai ir dailės populiarinimo tikslai.

Raminta Jurėnaitė:

Norėčiau pakalbėti apie tai, ko pasigendu šioje parodoje, ypač todėl, kad tai toks sudėtingas projektas. Beje, ir šią diskusiją galime įrašyti į XX a. dailės istoriją, nes pats A. Gudaitis yra XX a. Lietuvos dailės istorija. Iš pradžių jis avangardistas, vėliau ateina ieškojimų ir kūrybinių atradimų metas, labai įdomi ir drąsi vėlyvoji dailininko kūryba. A. Gudaitis tarsi pats kūrė XX a. Lietuvos dailės istoriją. Menotyrininkams belieka ją jo asmenyje atpažinti ir aprašyti. Bet, žiūrint į šią parodą, kyla daug klausimų. Jei į A. Gudaitį žvelgiame kaip į dailininką, glaudžiai susijusį su Lietuvos dailės istorija, tuomet parodoje trūksta palyginimo su kitais to laikotarpio Lietuvos dailininkais. Jei ne pačiose salėse, tai bent kataloge. Katalogo, tiesa, dar nematėme ir neskaitėme. Paroda, skirta dailininko 100 metų jubiliejui, turėjo pakelti mūsų žinias į aukštesnį lygį. Gal kai katalogas pasirodys, tai ir įvyks, bet dabar, atėjęs į parodą, iš esmės nesužinai apie dailininką nieko naujo. O žmogui, kuris iš viso A. Gudaičio kūryba nesidomėjo, pritrūksta tam tikro karkaso, aiškumo. Parodos lankytojams būtų labai padėję paprasčiausi tekstai. Ko man trūksta tokiose Lietuvoje rengiamose didžiulėse parodose? Įgyvendindami panašius projektus užsienio dailės muziejuose, kuratoriai visuomet organizuoja ir paskaitų, susijusių su paroda, ciklus. Šias paskaitas skaito, vedžioja lankytojus po sales ir muziejaus direktorius, ir pavaduotojai. Paskaitų tvarkaraštis paskelbiamas atidarant parodą, jis kabo prie įėjimo visą jos veikimo laiką. Nurodomos dienos, valandos ir kaina. Tokios paskaitos

skiriamos visoms muziejaus lankytojų grupėms: išsilavinusiems ir mažiau išmanantiems žmonėms, vaikams, suaugusiesiems, šeimoms. Lietuvos dailės muziejaus darbuotojai tokią praktiką, ko gero, taip pat žino, sako, kad žino, bet to nedaro.

Vytautas Balčiūnas:

Nesu dailėtyrininkas, bet manau, kad svarbi yra pagrindinė diskusijos tema: dailės tyrinėjimų galimybės ir tiek muziejininkams, tiek dailėtyrininkams kylančios bendros problemos. Štai tie vaizdiniai, kuriuos taip aštriai kuria Raminta Jurėnaitė... Svarstau: kiek jie atitinka tikrovę? Kiek iš tiesų šiandien cirkuliuoja idėjų, suformuluojama siūlymų, kurie gali tapti programomis? Kiek viso to yra realiai? Deja, gana mažai. Į Lietuvos kultūros programų modeliavimą man teko pažvelgti iš skirtingų taškų: ir iš Kultūros ministerijos, ir iš Lietuvos dailės muziejaus. Dirbant ministerijoje tapo aišku, kad apie jubiliejines programas kultūros žmonėms reikia pradėti galvoti prieš 3–4 metus, kitaip nieko neįmanoma padaryti. Pavyzdys – V. Bacevičiaus jubiliejui skirta programa... Jeigu O. Narbutienė nebūtų prieš penkerius metus iškėlusį šio klausimo, nieko nebūtume padarę. Dabar trys žmonės šiuo tikslu gavo strategines stipendijas, dirbo ir rezultatų šiokių tokių pasiekė.

Kai dirbau Kultūros ministerijoje, man nuolat sakydavo, kad jubiliejai yra atgyvenęs dalykas, buvo cituojamas V. Kavolis, sakęs, kad tai yra mirusios kultūros ženklai. Pati Raminta Jurėnaitė tokių vertinimų yra pažėrusi su kaupu. Šiandien, girdėdamas visai kitokias kalbas, suprantu, kad mūsų modeliavime, perspektyvų kūrime tiesiog esama veidmainystės. Tai vienas dalykas. Antra. Kaip sukurti atvirą muziejų? Šiuolaikinės dailės informacijos centras, paveldėjęs Atviros Lietuvos fondo patirtį, man regis, deda maksimalias pastangas pritraukti žmones. Su Lolita Jablonskiene nuolat kalbame apie įvairias galimybes, įvairius būdus (šiuo metu, pavyzdžiui, mąstome apie galimybę surengti senųjų vilniečių XX a. dailės parodą), dairomės naujų žmonių, kuratorių, naujų finansavimo šaltinių. Tiesa ta, kad ir tyrimus, ir visa kita skatinti yra sunku. Stinga lėšų.

Kita tema, kuri man, kaip vadybininkui, taip pat yra labai aktuali – parodų rinkodara. Galbūt išties šiai parodai galėjome pritaikyti maksimalios informacijos tinklėlį. Nors abejoju, ar į ją tuomet būtų atėję daugiau žmonių negu atėjo dabar. Bandome daug ką. Skirtingoms parodoms taikome skirtingus tinklėlius. Gerai žinome ir konjunkturą. Praktiškai įsitikinome, kad organizuojant XX a. dailės parodas, reklama ir kiti rinkodaros būdai ne visada duoda norimų rezultatų. Be abejo, tiems, kurie šiuos projektus daro, jų rato žmonėms atrodo, kad viskas vyksta gerai, žmonės parodose lankosi. Tiems, kurie su paroda visai nesusiję, atrodo, kad buvo visai priešingai. Susiję su A. Gudaičio jubiliejaus programa žino, kad išties netrukus turėsime parodos katalogą ir kalendorių, iliustruotą šio dailininko darbų reprodukcijomis. Jiems žinoma ir tai, kad jubiliejiniais metais pradedama A. Gudaičio galerijos įkūrimo programa.

Po metų-dvejų tikimės ją atidaryti A. Gudaičio kūrybinės studijos vietoje. Gaila, kad daugelio dalykų tiesiog nenorima girdėti, o tik sakoma, kad ir tas negerai, ir tas. Tada imi galvoti, o kas yra gerai. Man atrodo, kad kryptis, kurią siūlo Lolita Jablonskienė, yra perspektyvi. Į instituciją, jos darbą, kuriame yra labai daug privalomų, kitiems nežinomų dalykų, turi ateiti gyvybė iš mokslinių tyrimų, iš dailėtyrininkų partitės. Suprantu ir Jolitos Mulevičiūtės mintį, kad galvojimas apie totalią tyrimų programą būtų anachronizmas, kurį čia pat sukritikuotų mąstantys žmonės. O šios diskusijos pozityviausiu rezultatu laikyčiau tai, jei po jos tarp mokslo institutuose dirbančių žmonių, tyrėjų ir muziejų, institucijų, kuriose rengiamos parodos, atsirastų daugiau sąsajų ir jos būtų dinamiškesnės. Tai paskata pradėti pokalbį.

Raminta Jurėnaitė:

Manau, kad XX a. dailės parodos Lietuvos dailės muziejuje tik įsibėgėja. Buvo V. Vizgirdos paroda, dabar – A. Gudaičio. Kiekvienos parodos organizatoriai mokosi iš to, kas jau buvo padaryta.

Rūta Mikšionienė:

Mano nuomone, informacijos apie XX a. Lietuvos dailę šiandien pakanka ir nemanau, kad kiekvieną paveikslą vis dar reikia atrasti. Labiau trūksta kuratorių drąsos, entuziazmo, beatodairiškumo, pasitikėjimo savo jėgomis. Daugybė žmonių puikiai išmano savo sritį. Štai Raminta Jurėnaitė kiek anksčiau – „Asmeninio laiko“ parodoje ir kataloge – yra sukūrusi savą XX a. II pusės Lietuvos dailės apybraižą. Gal kartu su muziejumi ar kitomis institucijomis būtų galima gauti finansavimą tokiam projektui. Kadangi Raminta puikiai išmano XX a. Rytų ir Vakarų Europos dailę, įdomu pamatyti jos požiūrį. Gal jis nebūtų objektyvus, vienintelis, bet to reikia.

Lolita Jablonskienė:

Nei ši, nei kitos Lietuvos dailės muziejaus surengtos parodos nepretenduoja į požiūrio į XX a. Lietuvos dailės istoriją monopolį.

Replika iš salės:

Bet norėtusi, kad kas nors pretenduotų. Kai pretenduoja, atsiranda įtampa, yra su kuo diskutuoti.

Arvydas Šaltenis:

Santykiškai su visuomene labai svarbūs. Štai šiandien, išeinant iš vieno posėdžio, prie manęs priėjo dailininkas, kurio paties parodai trūksta pinigų, ir paklausė: „Ką su A. Gudaičiu padarėte?“ Visuomenei, deja, kartais atrodo, kad, pavyzdžiui, tokią didelę A. Gudaičio jubiliejinę kūrybos parodą galima surengti tik nešvarių keliu.

Manau, kad į tokias parodas valstybė būtinai turi investuoti. Tas parodas, jas sukomplektavus, reikia toliau vežioti po visą Lietuvą. Apie tai galvojame ir su Vilniaus dailės akademijos muziejaus darbuotojais. Reikia kalbėtis. Reikia bendrauti ir su potencialiais projektų rėmėjais. Yra štai Vilniaus klubas, verslininkai. Kai rengėme Švietimo reformą, vienas jų sakė man: jūs patys nedirbate ta linkme, nekalbate apie vaizduojamąjį, taikomąjį meną, o mums jis reikalingas. Reikia siekti, kad takoskyra tarp meno, menininkų, menotyrininkų ir likusios visuomenės dalies nedidėtų. Ir televizijoje, ir radijuje, ir spaudoje turėtų būti daugiau informacijos. Per mažai dėmesio skiriame reklamai ir edukacijai.

Į šią parodą taip pat buvo galima pakviesti Pramoninkų konfederacijos atstovus, pristatyti jiems A. Gudaitį, kaip svarbų mūsų kultūros reiškinių. Dažniau galėtume vienokia ar kitokia forma bendrauti su verslininkais, žmonėmis, galinčiais paremti kultūrą. Reikia kvieisti juos į savo organizuojamus renginius, kad žinotų, ką verta remti, kas vyksta kultūros srityje.

Lolita Jablonskienė:

Mąstydami apie būsimą Lietuvos nacionalinės dailės galerijos ekspoziciją, esame ne kartą su kolegomis muziejininkais ir dailėtyrininkais kalbėję apie būtinybę stiprinti žiūrovų ryšius su XX a. daile. Kaip pritraukti lankytojus į parodas, kokiais būdais priminti jiems apie šią kultūros paveldo dalį? Niekada nebuvo didelė optimistė šiuo klausimu, nesu tokia ir dabar.

Štai Šiuolaikinės dailės informacijos centro, kuris ir dirbo rengiant A. Gudaičio parodą, patalpos yra kitame muziejaus pastate, Chodkevičių rūmuose. Apie 10 metų čia veikia nuolatinė ekspozicija, kurioje rodomi muziejuje sukaupti vertingiausi XVI–XX a. pr. Lietuvos dailės kūriniai. Tai, kad šie kūriniai ten eksponuojami, deja, nė kiek nepaskatino didesnio vidutinių Lietuvos gyventojų susidomėjimo jais. Jei tiesiog atidarysime galeriją, sukabinsime ten paveikslus, stebuklas neįvyks: žmonių staiga neapšvies šviesa – supratimas, kad reikia domėtis XX a. ir šiuolaikine lietuvių daile. Manau, tai sudėtingesnis klausimas. Ne tik nuolatinio viešo kūrinių rodymo, tyrimų intensyvavimo, vakarietiškais principais vykdomos edukacijos problema. Pagrindinė problema – dabartinio žmogaus mentalitetas, užgesęs poreikis matyti, pažinti lietuvių dailę. Manau, kad tik kritikuoti vienas kitą šiandien nėra prasmės. Visi suprantame, kad darbo dar likę daug. Tačiau manau, kad vieno siūlo patampymas nieko neišspręs. Į šią problemą reikia žvelgti kompleksiskai.

Raminta Jurėnaitė:

Vertingiausi kūriniai ir nacionalinio Lietuvos dailės muziejaus surengtos parodos turi būti matomi, žinomi visuomenei. Tam reikia panaudoti visas turimas priemones. O tokių menininkų, kaip A. Gudaitis, kūriniai turi būti eksponuojami nuolat.

Manau, kad ir dailininko dukrai Eglei Kunčiuvienei, kuri dalyvauja mūsų diskusijoje, ši tema skaudi.

Egle Kunčiuvienė:

Yra ir skaudesnių dalykų. Man išties buvo skaudu parodoje, kuri buvo surengta minint J. Mikėno šimtmetį. Bet paskui reikalai pamažu pradėjo gerėti. Pirmiausia Lietuvos dailės muziejus pradėjo rengti tokias, kaip aš vadinu, „suneštines“ parodas. Pvz., Viktoro Vizgirdos. Suneša, sumeta, išeksponuoja kaip pakliuvo. Jeigu kas pradėtų ruošti tokią A. Gudaičio kūrybos parodą, protestuočiau. Radvilų rūmų salėse, gal negalėčiau to tvirtinti apie V. Vizgirdos kūrybą, bet A. Gudaičio negalima rodyti. Jis tapė dienos šviesoje. Ir jo kūriniams reikalingas geras apšvietimas. Tai gi man atrodė, kad šiose salėse neįmanoma surengti normalios parodos. Tai, ką padarė šios dvi moterys, parodos kuratorės, pavadinčiau tiesiog stebuklu. Pradėkime nuo darbų atrankos. Jos nerodo kūrinių, kurie čia „uždustų“, nesižiūrėtų. O apie parodos struktūrą... Ji yra, bet išmėtyta sudėtingame salių plane: čia kambariukas, ten kambariukas, čia koridorius, vienas aukštas, kitas. Jei patalpos čia būtų padoresnės, didesnės, parodos konstrukcija matytųsi daug geriau.

Na ir porą žodžių apie dailėtyrininkus. Dabartinė Lietuvos dailėtyrininkų situacija, atsiprašau, bet man ji atrodo, kaip liūnas. Ir aš pati paskendusį tame liūne. Tarsi niekam neįdomu, kodėl neatsirado kuratoriaus V. Vizgirdos jubiliejinei parodai. Iš tikrųjų visi žinojo apie artėjantį šimtmetį. Man visada pavyzdys buvo muzikologai. V. Bacevičius... Prieš penkerius metus jie atsivežė jo laiškus, verčia, rašo, spausdina ir t. t. Niekam iš menotyrininkų nekilo minčių ką nors panašaus padaryti artėjant V. Vizgirdos jubiliejui. Arba vėl... Kiek metų Lietuvos dailininkų sąjungoje guli dar A. Molnikaitės pradėti rinkti atsiminimai apie A. Gudaitį. Artėjant dailininko šimtmečiui buvo galima spaudai parengti knygą apie A. Gudaitį: su prisiminimais, laiškais, dokumentais. Tačiau neatsirado menotyrininko, kuris tuo susidomėtų. Tai ir yra liūnas.

Dėl A. Gudaičio kūrinių nuolatinio eksponavimo aš nesijaudinu. Į tai žiūriu filosofškai. Laikas parodys: jei reikės, darbai bus žinomi, nereikės – išmirs, nuskęs žmonių atmintyje.

Linas Lukoševičius:

Lietuvos restauratoriai iki šiol nei cheminiu, nei technologiniu požiūriu XX a. dailės kūrinių nebuvo tyrinėję. Pastaruoju metu Prano Gudyno restauravimo centre tokį darbą pradėjome. Fotografuojame, analizuojame signatūras, gruntus, padažius, dažų struktūras, potėpius. Tai, mano požiūriu, ir menotyrininkams, ir mums, restauratoriams, gali suteikti daug papildomos informacijos. Pradėjome nuo A. Samuolio. Po to prisidėjome rengiant šią didžiulę A. Gudaičio kūrinių parodą. Pla-

nuojame ir toliau dirbti su A. Gudaičio kūriniais, juos tyrinėti. Manau, kad su meno tyrininkais turėtume daugiau bendradarbiauti, vieni kitiems daugiau žinių pateikti apie XX a. dailės kūrinius.

Diskusijoje dalyvavo:

Vytautas Balčiūnas, LDM sekretorius strateginiam planavimui, muziejaus plėtrai ir vadybai, Vilniaus paveikslų galerijos vedėjas; dr. Erika Grigoravičienė, dailėtyrininkė (Kultūros filosofijos ir meno institutas); dr., e. doc. Lolita Jablonskienė, dailėtyrininkė (Vilniaus dailės akademija, Lietuvos dailės muziejus); dr., e. doc. Giedrė Jankevičiūtė, dailėtyrininkė (Kultūros filosofijos ir meno institutas); dr. doc. Raminta Jurėnaitė, dailėtyrininkė (Vilniaus dailės akademijos Dailės istorijos ir teorijos katedra); Eglė Kunčiuvienė, dailėtyrininkė; dr. Elona Lubytė, dailėtyrininkė (Lietuvos dailės muziejus); Linas Lukoševičius, restauratorius (Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno restauravimo centras); Sigita Maslauskaitė, dailininkė, Vilniaus dailės akademijos doktorantė; Rūta Mikšionienė, „Lietuvos ryto“ žurnalistė; dr. Jolita Mulevičiūtė, dailėtyrininkė (Kultūros filosofijos ir meno institutas); Ieva Pleikienė, dailėtyrininkė (Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas); Ramutė Rachlevičiūtė, dailėtyrininkė (Vilniaus dailės akademijos Dailės istorijos ir teorijos katedra); dr. Dalia Ramonienė, dailėtyrininkė (Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas); prof. Arvydas Šaltenis, dailininkas, Vilniaus dailės akademijos prorektorius.

Iššifravo, spaudai parengė Lolita Jablonskienė ir Danutė Mukienė

Giedrė Kazonienė

Konferencija „Laikas lietuvių sąmonėje“

Minėdamas Klaipėdos laikrodžių muziejaus dvidešimties metų jubiliejų, muziejus surengė mokslinę konferenciją „Laikas lietuvių sąmonėje“, kurioje etnologijos, etnoastronomijos, fizikos, filosofijos, psichologijos, astrologijos ir kitų laiko temą įvairiais aspektais tyrinėjančių mokslo šakų atstovai (teoretikai ir praktikai) diskutavo apie visiems aktualų reiškinį – laiką. Ypač svarbus konferencijos pranešimų aspektas buvo lietuvių laiko sampratos istorinė raida – tiek praityje, tiek ir dabar.

Konferencijoje pranešimus perskaitė:

Gražina Kadžytė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), „Diena mano – amžius mano. Laiko apmąstymų įvairovė smulkiojoje tautosakoje“;

Jonas Vaiškūnas (Molėtų krašto muziejus, Mokslininkų sąjungos institutas), „Dangaus šviesulių stebėjimas ir laiko skaičiavimo praktika lietuvių etnokultūroje“;

Saulius Manomaitis (Klaipėdos miesto architektas), „Žodis „laikas““;

Jūratė Macnoriūtė (Šilalė), „Laikas šiuolaikinių lietuvių tapytojų sąmonėje ir kūryboje“;

Libertas Klimka (Vilniaus pedagoginis universitetas), „Apie laiko sąvokos raidą ir daugiareikšmiškumą“;

Rimvydas Laužikas (Vilniaus universitetas, Lietuvos etnokosmologijos muziejus), „Istorijos reliatyvumas“;

Stasys Šimaitis (Šiaulių universitetas), „Temporalizacija ir sudabartinimas kaip laikų visumos patirtis ir samprata“;

Antanas Zališčevskis (Klaipėdos universitetas), „Kai kurie psichologinio laiko raiškos ypatumai“;

Sigita Kraniauskienė (Klaipėdos universitetas), „Laiko prasmės socialiniuose procesuose“;

Kęstutis Šerpetis (Klaipėdos universitetas), „Lietuvos sociumo temporalinių orientacijų dispersija: politinės išdavos“;

Alfreda Špakauskienė (Kauno technologijos universitetas), „Laikas – valdymo apskaitos požiūriu“;

Valentinas Lazauskas (Vilniaus universitetas), „Klasikų mintys apie laiką“.

Buvo išleistos konferencijos pranešimų tezės, programos-skrajutės, paskelbta nemažai publikacijų spaudoje, konferencijos tema inicijuotos kelios radijo ir televizijos laidos. Konferencijos „Laikas lietuvių sąmonėje“ pranešimus planuojama išleisti atskiru leidiniu. Prie jo numatyta pridėti kompaktinį diską su įvykusios konferencijos vaizdo medžiaga.

Surengus konferencijos dalyvių apklausą, paaiškėjo, kad iš penkiasdešimties konferencijoje dalyvavusių klausytojų 60 proc. buvo studentai, o likusią dalį sudarė įvairių kultūros ir mokslo įstaigų darbuotojai.

Giedrė Kazonienė

Konferencija „Kultūrinių-educacinių programų plėtra Klaipėdos apskrityje“

Klaipėdos apskrityje jau daugiau negu penkeri metai vyksta glaudus muziejų, kultūros centrų, bibliotekų ir mokyklų bendradarbiavimas. Bemaž visi Klaipėdos miesto ir apskrities muziejai, ieškodami naujų informacijos perteikimo vaikams ir jaunimui formų, yra parengę ne vieną kultūrinę-educacinę programą. Jų tematika dažniausiai gerai atspindi muziejaus, kultūros įstaigos savitumą ir specifiką. Educacinėmis programomis siekiama naujomis formomis netradicinėje aplinkoje sudominti vaikus viena ar kita tema ir taip dirbant palengvinti ir pajvairinti pedagogų darbą. Klaipėdos apskrities muziejuose ir kitose kultūros įstaigose preliminariais duomenimis 2005 m. pradžioje moksleiviams buvo parengta daugiau kaip 80 educacinių užsiėmimų temų. Apskritis pedagogams iš jų siūloma išsirinkti tinkamiausią, kartu su vaikais atvykti į muziejų ar kurią kitą educacinę veiklą užsiėmiančią kultūros įstaigą ir įdomiai bei prasmingai praleisti laiką. Taip dirbant tarp švietimo ir kultūros įstaigų užsimezga glaudūs ryšiai, pradedami rengti ir įgyvendinami bendri kultūriniai projektai.

Uostamiesčio muziejaininkai jau neįsivaizduoja savo įstaigų veiklos be educacinių užsiėmimų. Plėtojant šią veiklos sritį, rezultatai akivaizdūs – įgyvendinant educacines programas, kasmet į jas įsitraukia vis daugiau vaikų.

Klaipėdos miesto pedagogai yra gana gerai susipažinę su kiekvieno muziejaus educacine veikla, jos specifika, dažnai čia sukauptą praktiką naudoja savo pedagoginėje veikloje. Kasmet vis daugiau į educacinius užsiėmimus atvyksta vaikų iš įvairių apskrities mokyklų. Siekdama apskrities pedagogus išsamiai supažindinti su muziejų educacinėmis programomis, Klaipėdos apskrities viršininko administracijos Valstybinė švietimo priežiūros tarnyba kartu su Klaipėdos laikrodžių muziejumi 2004 m. gruodžio 15 d. surengė konferenciją „Kultūrinių-educacinių programų plėtra Klaipėdos apskrityje“.

Puikius abipusio kultūrinio ir edukacinio bendradarbiavimo pavyzdžius konferencijoje aptarė apskrities kultūros darbuotojai, pedagogai, muziejininkai. Akcentuota, kad parengtos edukacinės programos glaudžiai siejasi su mokyklinėmis programomis, užsiėmimų temos parengiamos įvairaus amžiaus moksleivių grupėms. Konferencijoje pristatytos rašytojų Tomo Mano ir Ievos Simonaitytės memorialinių muziejų, Šilutės muziejaus, Lietuvos jūrų muziejaus, Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus, Laikrodžių muziejaus, Klaipėdos etnokultūros centro, Klaipėdos miesto savivaldybės viešosios bibliotekos parengtos kultūrinės-edukacinės programos ir jų pritaikymas moksleivių švietimui.

Konferencijoje pranešimus perskaitė:

Giedrė Kazonienė, Indrė Sliužinskaitė-Macijauskienė (Klaipėdos laikrodžių muziejus), „Klaipėdos laikrodžių muziejaus edukacinio centro veikla“;

Virginija Mataitienė (Klaipėdos miesto savivaldybės etnokultūros centras), „Klaipėdos etnokultūros centro edukacinė veikla“;

Eugenija Kaveckienė (Klaipėdos miesto savivaldybės viešoji biblioteka), „Klaipėdos miesto savivaldybės viešoji biblioteka: resursai ir paslaugos“;

Laima Lemežienė (I. Simonaitytės memorialinis muziejus), „I. Simonaitytės memorialinis muziejus. Šiandiena ir perspektyvos“;

Rasa Butakova (Klaipėdos „Žaliakalnio“ vidurinė mokykla), „Muziejų edukacinių programų integravimas į mokinių ugdymo(si) procesą“;

Rimantė Černiauskaitė-Vidmantienė (Tomo Mano memorialinis muziejus), „Rašytojo Tomo Mano memorialinio muziejaus kultūrinė-edukacinė veikla 2004–2005 metais“;

Liuda Burzdžiuvienė (Šilutės muziejus), „Edukacinės veiklos analizė: Šilutės muziejaus patirtis“;

Diana Našutinskaitė (Mažosios Lietuvos istorijos muziejus), „Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus ir jo padalinių (Kalvystės ir Pilies muziejų) edukacinė veikla“;

Nika Pupeikienė (Lietuvos jūrų muziejus), „Edukacinė veikla Lietuvos jūrų muziejuje ir jos plėtros galimybės“.

Konferencijos dalyviai – švietimo skyrių, muziejų, bibliotekų, centrų atstovai, mokyklų vadovai, mokytojai, išklausę pranešimus, konstatavo, kad muziejai, bibliotekos, kultūros centrai jau keletą metų atsakingai rengia ir vykdo kultūrinės-edukacines programas. Konferencijos dalyviai priėmė rezoliuciją, kurioje pažymima, kad muziejuose saugomos vertybės turėtų tapti kultūros, istorinės atminties, švietimo sistemos ir patriotinio ugdymo dalimi.

Rezoliucijoje savivaldybei siūloma įsteigti muziejų ir švietimo įstaigų atstovų

koordinacinę tarybą, kuri ištirtų mokyklų poreikius ir parengtų temų, kuriomis būtų galima papildyti muziejų ir kultūros centrų edukacinius užsiėmimus, sąrašą, skirti daugiau lėšų edukacinių programų įgyvendinimui, skatinti pedagogų poreikį nuolat atnaujinti ugdymo turinį ir metodus, panaudojant muziejinę medžiagą, integruoti muziejų ir kitų kultūros įstaigų veiklą į mokyklos mokymo programas, ieškoti naujų būdų ir formų, kurios ateityje mokykloms padėtų dar glaudžiau ir rezultatyviau bendradarbiauti su muziejais, bibliotekomis, kultūros centrais įgyvendinant kultūros-švietimo projektus.

Klaipėdos laikrodžių muziejaus Edukacinio centro veikla

Giedrės Kazonienės, Indrės Macijauskienės pranešimo, perskaityto konferencijoje „Kultūrinių-educacinių programų plėtra Klaipėdos apskrityje“, tezės

Klaipėdos laikrodžių muziejus įkurtas 1984 m. Pagal savo specifiką tai vienas iš retesnių muziejų ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje. Muziejuje eksponuojami senovinių kalendorių, saulės, vandens, ugnies, smėlio laikrodžių originalai, modeliai ir kopijos-rekonstrukcijos, XVII–XX a. mechaninių laikrodžių originalai.

1999 m. įkurtas Laikrodžių muziejaus švietimo centras. Turima medžiaga leido muziejaus darbuotojams parengti įvairių edukacinių programų. Jos yra tiesiogiai susijusios su mokyklose dėstomų mokomųjų dalykų (istorijos, fizikos, astronomijos, dailės, etnokultūros) programomis.

Laikrodžių muziejaus edukacinės veiklos tikslai yra šie:

1. Prisidėti gilinant vaikų žinias, įgytas mokykloje, padėti muziejaus lankytojams suprasti mus supančius gamtos reiškinius, pajusti, koks brangus yra laikas ir kaip jį reikia tiksliai naudoti.
2. Ugdyti būsimą muziejaus lankytoją, parodyti, kad muziejus, be įprastų ekskursijų ir esamos ekspozicijos, gali pasiūlyti ir įdomius, vaizdinėmis priemonėmis paremtus užsiėmimus.

Tokie užsiėmimai – tai puikus žinių šaltinis ir didelė paspartis mokytojams. Užsiėmimai muziejuje, vykstantys įdomioje, netradicinėje aplinkoje, suteikia moksleiviui naujų išpūdžių, padeda pagilinti žinias, pratina jį daugiau būti muziejaus erdvėje ir vertinti muziejų kaip istorijos ir mokslo šaltinį.

Pamokėlės, praktiniai užsiėmimai ir papildomos informacijos pateikimas vyksta specialiai šiems užsiėmimams įrengtose muziejaus patalpose, Saulės laikrodžių parke, ekspozicinėse salėse.

Ikimokyklinio amžiaus ir pradinių klasių moksleiviams parinktos temos, įvedančios į „laiko“ sąvokos ir laikrodžio pažinimą. Vyresniųjų klasių moksleiviams užsiėmimų temos derinamos su specialiai mokykloms paruoštomis programomis. Edukacinė programa kasmet papildoma naujais užsiėmimais. Siekiama, kad mokiniai muziejuje jaustųsi laisvai, užsiėmimų metu vyktų diskusijos, kad vaikai jaustų skir-

tumą tarp pamokų mokykloje ir užsiėmimų muziejuje, kur medžiaga pateikiama kitokia forma, panaudojant iliustracijas, vaizdines-demonstracines priemones.

Muziejus 2005 metais lankytojams parengė 7 temų edukacinius užsiėmimus.

1. „*Gamtos laikrodis*“

Užsiėmimas skirtas 1–6 klasių moksleiviams. Jo metu susipažinama su gėlių, paukščių, žvėrelių ir paties žmogaus biologiniais laikrodžiais.

2. „*Lygiadieniai ir saulėgrįžos*“

Užsiėmimas skirtas 3–6 klasių moksleiviams. Vaikai supažindinami su svarbiais astronominiais reiškiniais, lygiadieniais ir saulėgrįžomis, gauna atsakymą į klausimą, kodėl ir kada mūsų žemėje dienos trumpiausios, o naktys ilgiausios ir atvirkščiai.

3. „*Dangus lietuvių tautosakoje*“

Užsiėmimas skirtas 1–4 klasių moksleiviams. Pasitelkus lietuvių tautosaką, moksleiviai supažindinami su svarbiausiais dangaus kūnais ir reiškiniais.

4. „*Pažinkime laikrodį*“

Užsiėmimas skirtas darželio parengiamosios grupės vaikams ir 1–2 klasių moksleiviams. Ne kiekvienas vaikas, pradėdamas eiti į mokyklą, yra susipažinęs su laikrodžiu ir laiko skaičiavimu. Šiuos pagrindus vaikai gali gauti edukacinio užsiėmimo metu Laikrodžių muziejuje. Čia jiems sudaryta galimybė įgytas žinias įtvirtinti dirbant su laikrodžiais-modeliais.

5. „*Laiko samprata ir skaičiavimas senovėje*“

Užsiėmimas skirtas 4–7 klasių moksleiviams. Jo metu vaikai pagilina žinias apie Babilono, Senovės Egipto, Graikijos, Europos Viduramžių laiko skaičiavimo priemones – būtent ten susiformavo toks kalendorius ir valandų skaičiavimas, kokį mes turime šiandien.

6. „*Laikrodis – taikomojo meno dalis*“

Užsiėmimas skirtas vyresniųjų klasių moksleiviams. Laikrodis gali būti ne tik laiką rodantis mechanizmas, bet ir meno kūrinys. Šiame užsiėmime, naudojantis skaidrėmis, moksleiviai supažindinami su įvairių pasaulio muziejų laikrodžiais, aptariami įvairių stilių savitumai laikrodžių korpusų apdailoje. Antroje užsiėmimo dalyje vaikai gali nupiešti jiems patikusio laikrodžio eskizą (piešimo priemonės užsiėmimo dalyviai atsineša patys).

7. „*Susikurkime savo laikrodį*“

Užsiėmimas skirtas įvairaus amžiaus moksleiviams. Jo metu demonstruojamos skaidrės, kuriose rodomi laikrodžiai, pagaminti iš įvairiausių medžiagų, t. y. siūlų, popieriaus, keramikos, audinių, piešinių ir kt. Išsiaiškinama, iš ko ir kaip pačiam galima pasigaminti laikrodį. Moksleiviai turi retą progą nupiešti jiems patikusių laikrodžių eskizus (piešimo priemonės užsiėmimo dalyviai atsineša patys).

Nuo 2003 m. Laikrodžių muziejaus darbuotojai pradėjo dirbti su negalią turin-

čiais vaikais. Užsiėmimai parengti atsižvelgiant į vaikų negalios pobūdį ir muziejaus turimas galimybes. Pradėta dirbti su aklaisiais, kurčiaisiais (kartu su muziejiniu edukacinio užsiėmimo metu dirba ir vertėjas į gestų kalbą), proto negalią turinčiais vaikais. 2004 m. pabaigoje paruošti du užsiėmimai, skirti negalią turintiems vaikams. Tai „Senoviniai laikrodžiai bei laiko matavimas“ (akliesiems ir kurtiesiems), „Paukščių laikrodis“ (akliesiems) ir „Gėlių laikrodis“ (kurtiesiems). Rengiant šių užsiėmimų programas, buvo specialiai padaryti senovinių saulės, vandens, ugnies, smėlio laikrodžių modeliai. Liesdami juos, klausydami vadovo aiškinimo, aklieji vaikai įvedami į senovinį laiko skaičiavimo pasaulį.

Nuo 2006 m. bus pradėta vesti edukacinius užsiėmimus ir už muziejaus ribų.

Muziejaus darbuotojai edukacinius užsiėmimus taip pat veda senelių globos namuose, neįgaliųjų įstaigose, kurias lankantys žmonės dėl vienokių ar kitokių priežasčių negali apsilankyti Laikrodžių muziejuje.

EKSPozICIJOS, PARODOS

Margarita Matulytė

Pirmoji paroda iš ciklo „Sveika, Europa!“

Pažymėdamas Lietuvos narystės Europos Sąjungoje pradžią, Lietuvos dailės muziejus 2004 m. pradėjo kilnojamųjų fotografijos parodų ciklą „Sveika, Europa!“. Projektu siekiama iširti Lietuvoje saugomą Europos fotografijos paveldą ir jį įtraukti į bendrus pasaulio kultūros sklaidos srautus. Senosios fotografijos kolekcijos Lietuvoje yra visiškai nežinomos užsienio istorikams, nėra analizuojamos. Tuo tarpu aktyvėjančios kultūrinės integracijos laikotarpiu yra itin svarbu iškelti ir aktualizuoti savo rinkinius. Sumanymo rengti tokio ciklo parodas novatoriškumas glūdi ne elementariame kolekcijų pristatyme – tai bandymas prasmingai atskleisti daugiaaspektį istorinį kontekstą. Ne mažiau svarbi yra ir edukacinė kilnojamųjų parodų paskirtis – įvairiuose Lietuvos regionuose visuomenė supažindinama su senąja Europos fotografija, o kartu ir su jos kultūra, menu. Rengdamas ciklo parodas muziejus bendradarbiauja su įvairioms šalims atstovaujančiomis ir jas populiarinančiomis institucijomis. Tai projektui suteikia tarptautinį statusą.

Pirmoji paroda „Salve, Italia! XIX a. Italijos fotografijos“ surengta kartu su Italų kultūros institutu. Jos koncepcija paremta Lietuvos dailės muziejaus senosios italų fotografijos kolekcijos istorija. Idėjai pagrįsti buvo atlikti specialūs tyrimai, kurie padėjo ne tik atributuoti fotografijas, bet ir atskleisti jas kolekcionavusiųjų aspiracijas, sukurti ypatingą epochos atmosferą. Italų fotografijos klasika žinoma ir skelbiama pasaulio fotografijos istorijose, tačiau lietuviškos kolekcijos publikacija papildė istoriografiją nauju aspektu. Medžiaga atskleidžia asmenų, gyvenusių Lietuvoje XIX a., ryšius su Italija, atspindi jų domėjimosi objektus, kolekcionavimo tradicijas, fotografijos vertinimo, atrankos kriterijus.

Lietuvos dailės muziejaus XIX a. italų fotografijos kolekciją sudaro apie 180 pavienių profesionalių Italijos vaizdų fotolakštų, albumas su originaliomis fotografijomis (20 Romos vaizdų ir 42 antikos istorinių veikėjų, bibliinių personažų skulptū-

rų fotografijos)¹, 128 žymiausių italų dailininkų kūrinių fotoreprodukcijų albumas ir pavienės italų dailės kūrinių faksimilės. Pompėjos fotografijų rinkinys priklausė Vilniaus Stepono Batoro universitetui, o tiesiogiai paveldėtas iš Vilniaus miesto muziejaus². Kitų eksponatų kilmė spėjama pagal kelis spaudus³, fragmentiškus įrašus ant fotografijų⁴, valstybiniuose archyvuose saugomus dokumentus, kuriuose aptikti faktai padėjo rekonstruoti praeitį.

Italų fotografijas surinko žymus gydytojas, ichtiologas, publicistas dr. Cezaris Stanevičius (Cezary Staniewicz, 1839–1909), kultūros veikėjas Liucijanas Uzembła (Lucjan Uziębło, 1864–1942), tačiau didžioji dalis jų priklausė dailininkui Boleslovui Ruseckui (Bolesław Michał Rusiecki, 1824–1913).

Savo fotografijų archyvą kartu su biblioteka, dailės kūrinių ir kitomis muziejiniėmis vertybėmis 1913 m. B. Ruseckas testamentu paliko Vilniaus mokslo bičiulių draugijai. Po dailininko mirties perimant palikimą, 1914 m. sausio mėnesį buvo padarytas turto apyrašas, kuriame paminėtos ir fotografijos (net 856 vienetai)⁵. Deja, draugijos muziejuje jos nebuvo inventorizuotos, nepažymėta ir nuosavybė. 1940 m. uždarytos draugijos rinkiniai perduoti Lituaniistikos institutui, vėliau jie pateko Liaudies komisarų tarybos 1941 m. sausio 16 d. nutarimu įsteigtos LTSR mokslų akademijos žinion⁶. Pirmaisiais sovietmečio metais, organizuojant naują muziejų tinklą, senieji rinkiniai buvo išformuoti ir išsklaidyti. Nemažai lituanistinių vertybių prarasta karo metais. Nuo 1941 m. bombardavimo nukentėjo Mokslų akademijos Istorijos institutas ir jame buvę eksponatai. 1943 m. balandžio 14 d. instituto pastatas buvo užimtas vermachto ir dalis muziejinio turto perduota Lietuvos dailės muziejui⁷. Skubotai kraustant eksponatus ir neradus inventorius knygų, buvo sudaryti nauji sąrašai. Taip į muziejų pateko ir neįvardytos fotografijos, kurių istorinę ir meninę vertę nustatyti pavyko tik po nuoseklių tyrinėjimų.

XIX a. Italija buvo viena labiausiai Lietuvos šviesuomenės lankomų Europos šalių. Čia buvo vykstama ne tik poilsiauti ir pramogauti, bet ir studijuoti, tobulintis. Ypač artimas ryšys su Italija siejo Ruseckų šeimą. Jos itališkoji istorija prasidėjo 1821 m.⁸, kai bajoras dailininkas Kanutas Ruseckas (1800–1860), baigęs Vilniaus universitetą, slapta susituokė su bekraste žyde Antanina Červinska (Czerwińska) ir išvyko į Europą studijuoti dailės. Po metų mokslo Paryžiuje K. Ruseckas su žmona ir dukra persikėlė į Romą. Čia Ruseckai susilaukė dar penkių vaikų, tarp jų ir 1824 m. rugsėjo 29 d. gimusio sūnaus Boleslovo. Jį Romos priemiesčio kaime augino italė, išmokiusi kalbos ir iškiepėjusi prisirišimą prie šio krašto. Kartu su tėvais dar būdamas mažas Boleslovas Italiją paliko 1831 m., o sugrįžo kartu su žmona Stefanija 1857 m. kaip diplomuotas dailininkas, ketindamas tęsti studijas ir tobulinti savo meistriskumą⁹. Tiesa, daugiau laiko jis praleisdavo ne studijoje, o Kapitolijaus, Vatikano ir kituose Romos muziejuose, galerijose, nuodugnai tyrinėdamas, kopijuodamas klasikų originalus.

Nežinomas fotografas. „Tivolio kriokliai“. Apie 1850 m.

Atspaudas druskomis apdorotame popieriuje nuo kalotipinio negatyvo. 27,3x21,2, 48,2x32,5 cm. LDM, Fi 1809

Nežinomas fotografas. Valstiečio vežimas. Apie 1850 m.

Atspaudas druskomis apdorotame popieriuje nuo kalotipinio negatyvo. 9,5x13, 16,3 x24,3 cm. LDM, Fi 1719

Italijos vaizdų ir architektūros fotografijas dailininkų šeima rinko ne tik kaip suvenyrus, kelionių atminimą, bet ir kaip italų meno pažinimo, architektūros studijų šaltinį, taip pat naudojo eskizavimui. Nežinia, ar B. Ruseckas asmeniškai pažinojo italų fotografus, tačiau profesionali atranka liudija apie vis labiau populiarėjančios technikos išmanymą. Ant kolekcijos darbų nedaug autorių signatūrų, tačiau tarp nustatytų yra ryškiausi atstovai – Tommaso Cuccioni (apie 1790–1864), Angelo Luswerghas (1793–1858), Giacomo Caneva (apie 1813–1865), Robertas MacPhersonas (1815–1872), Giacomo Brogi (1822–1881), Giorgio Sommeris (1834–1914), broliai Alinari (‘Fratelli Alinari’ firma). Su jų vardais siejama italų fotografijos pradžia.

Ankstyviausios muziejaus italų rinkinio fotografijos yra kalotipijos negatyvo atspaudai druskomis apdorotame popieriuje. Rengiant parodą buvo atkreiptas dėmesys į šešias LDM rinkiniuose saugomas fotografijas (Fi 1719, Fi 1786, Fi 1810, Fi 1809, Fi 1788, Fi 1716), išsiskiriančias iš kitų ypatinga išvaizda. Gelsvi, švelnios spaudos, tapybiški, tarsi sugėrę fotografinį vaizdą lakštai yra užklijuoti ant nestandartinių, nelygiai iškirptų pasportų. Spėjimą, ar tai nebus vienos pirmųjų ‘popieri-

Priskiriama Tommaso Cuccioni (apie 1790–1864).

Roma. Saturno šventyklos griuvėsiai Romos forume. 1855–1860 m. Albuminas. 31,7x46 cm. LDM, Fi 1755

nių“ fotografijų, patvirtino Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno muziejinių vertybių restauravimo centras, talkinamas Lietuvos teismo ekspertizės centro darbuotojų. Ekspertizė atlikta elektroniniu nuskaitančiu mikroskopu JSM-840 su rentgeno mikroanalizatoriumi LINK AN 10/55S. Buvo ištirta atspaudų elementų sudėtis ir nustatyta, kad druskinio popieriaus paviršinis pluoštas yra purus, neturi rišamųjų medžiagų, vaizdinėje ir nugarinėje pusėse yra beveik vienodas sidabro kiekis, kas būdinga tik kalotipijai. Šios technikos pavyzdžiai iš Lietuvos muziejų rinkinių eksponuoti pirmą kartą.

Kalotipija ypatinga tuo, kad negatyvas buvo gaminamas iš popieriaus, įsotinto sidabro nitrato druskos tirpalu ir apdoroto kalio jodidu. Prieš fotografavimą toks jodizuoto popieriaus negatyvas buvo jautrinamas sidabro galio nitratu. Po fotografavimo kalotipinio popieriaus negatyvas buvo fiksuojamas kalio bromido tirpale, skalaujamas ir džiovinamas. Atspaudams naudotas valgomosios druskos tirpale išmirkytas ir sidabro nitrato tirpalu apdorotas popierius. Fotografinis vaizdas būdavo

Nežinomas fotografas. Venecija. Gondola Didžiajame kanale. 1870–1880 m.

Albuminas. 18,2x23,8, 29x37,7 cm. LDM, Fi 1912

išgaunamas suglaudus negatyvą su pozityvu ir kelias minutes eksponuojant ryškioje saulės šviesoje. Būtent taip apie 1850 m. buvo pagaminti ir Lietuvos dailės muziejuje saugomi druskiniai atspaudai „Valstiečio vežimas“, „Roma. Farnese rūmai“, „Roma. Pinčio terasa nuo Popolo aikštės“, „Tivolio kriokliai“, „Počiolio panorama“, „Roma. Koliziejus“¹⁰. Kitos rinkinio fotografijos yra sukurtos naudojant kolodijaus technologiją¹¹. Romos vaizdai „Koliziejus“, „Kryžiaus kelio stotys Koliziejuje“, „Švč. Marijos Didžioji bazilika ir aikštė“, „Saturno šventyklos griuvėsiai Romos forume“, „Antanino ir Faustinos šventyklos griuvėsiai Romos forume“ buvo nufotografuoti ir atspausdinti ant albumino 1855–1860 m.

Vilniuje sukauptose fotografijose užfiksuoti įvairių Italijos regionų vaizdai. Rinkinyje nėra nė vienos politinių įvykių fotografijos, mažai ir etnografinių vaizdų. Kolekcijoje dominuoja miestų vaizdai ir architektūros paminklai. Tai nulėmė ne tik kolekcionavusiųjų interesai, bet ir ribotos fotografų technikos galimybės, vyraujanti samprata, kad kompozicija turi atskleisti išgrynintą reprezentacinį vaizdą. Todėl ekspozicija buvo kuriama atsižvelgiant į XIX a. fotografijos savitumą (vaizdus lydi išsamūs komentarai) ir estetiką – eksponatų grupėms buvo parinkti skirtingi rėmai.

Parodos premjera įvyko 2004 m. balandžio 30 d. Vilniaus paveikslų galerijoje, o pirmoji kilnojamoji parodos versija parodyta 2005 m. sausį Panevėžio dailės galerijoje. Gausiai susirinkusi į atidarymą ir parodos knygos pristatymą Italijos fotografija aktyviai besidominti auditorija pateisino lūkesčius. Senųjų italų fotografijų kilnojamos parodos eksponuotos Jonavoje, Šiauliuose, Kėdainiuose. Jas lydėjo leidinių komplektas: plakatai, lankstukai, katalogas.

Išnašos

- ¹ Albumą kartu su kitu dr. Cezario Stanevičiaus palikimu (įvairiomis fotografijomis, piešiniais, litografijomis) 1909 m. rugpjūčio 11 d. Vilniaus mokslo bičiulių draugijai perdavė paveldėtojas sūnus Vitoldas Stanevičius (Witold Staniewicz, 1888–1966) ir jo žmona Antanina: „Księga protokółów T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie, 25 VII / 7 VIII 1907 – 23 XI 1916“, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 1135, ap. 22, b. 14, l. 37.
- ² Vienuolikos fotografijų kitoje pusėje nuosavybė pažymėta Vilniaus Stepono Batoro universiteto klasikinės archeologijos seminaro spaudu: *SEMINARIUM ARCHEOLOGII / KLASYCZNEJ / USB W WILNIE*. Į Vilniaus miesto muziejų rinkinys pateko 1943 m.: „Vilniaus miesto muziejaus 1941 m. sausio 20 d. – 1944 m. birželio 14 d. inventoriaus knyga“, *Lietuvos dailės muziejaus archyvas* (toliau – LDMA), f. 1, ap. 1, b. 971, l. 102, 103.
- ³ Trys Milano fotografijos (Fi 1830, Fi 1831, Fi 2099) pažymėtos dviem spaudais – Liucijano Uzemblos (*LUCJANA UZIĘBŁO / ZBIOR... / WILNO*) ir Vilniaus mokslo bičiulių draugijos (*SOCIETAS SCIENTIAE CULTURUM VILNENSIS*).
- ⁴ LDM rinkinio fotografijos Fi 1797 kitoje pusėje įrašyta dedikacija: „Dla Szanownego Pana Bolesława Rusieckiego na pamiątkę z Rzymu od sz... przyjaznej Stanisławy Hornowskiej, roku 1882 lipca 19/31 dnia“.
- ⁵ Boleslovo Rusecko palikimo 1914 m. sausio 21 d. apyrašo kopija, LVIA, f. 1135, ap. 22, b. 48, l. 266.
- ⁶ Romualdas Samavičius, „Lietuvos Mokslų akademijos muziejai 1941–1963 m.“, *Kultūros paminklai*, 1996, nr. 3, p. 52.
- ⁷ 1943 m. aktas, LDMA, f. 1, ap. 1, b. 33, l. 29.
- ⁸ Vladas Drėma, *Kanutas Ruseckas*, Vilnius, 1996, p. 30.
- ⁹ 1843–1850 m. studijavo Imperatoriškoje Sankt Peterburgo dailės akademijoje pas žymius rusų tapytojus Fiodorą Bruni (1800–1875) ir Karlą Briulovą (1799–1852).
- ¹⁰ Pirmąją neigatyvinę-pozityvinę fotografiją išrado anglas Williamas Henris Foxas Talbotas (1800–1877), išradimą paskelbęs 1841 m. Didžiojoje Britanijoje.
- ¹¹ Išradimą 1851 m. paskelbęs anglas Frederickas Scottas Archeris (1813–1857) neigatyvams panaudojo stiklo plokšteles, o atspaudams – albuminą, kiaušinio baltymu padengtą popierių.

Dalia Tarandaitė

Senasis Vilniaus universitetas ir dailė

Minint Vilniaus universiteto 425 metų jubiliejų Vilniaus paveikslų galerijoje buvo atidaryta paroda „Senasis Vilniaus universitetas: mokslo ir meno vertybės“, kuria vilniečiams ir miesto svečiams siekta priminti šios mokslo įstaigos istoriją, jos įkūrėjus, dosniausius mecenatus, žymiausius profesorius ir auklėtinius, atkreipti dėmesį į Vilniaus universitete sukauptus intelektualinio paveldo turtus. Paroda apėmė Vilniaus jėzuitų akademijos ir universiteto (1579–1773 m.), Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausiosios mokyklos (1773–1803 m.) ir Imperatoriškojo Vilniaus universiteto (1803–1832 m.) veiklos laikotarpius. Ją surengė Lietuvos dailės muziejus ir Vilniaus universiteto biblioteka. Svarbių eksponatų parodai paskolino Lietuvos valstybinis istorijos archyvas, Lietuvos nacionalinis muziejus, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, kolekcininkas Edmundas Armoška.

Vaizduojamosios dailės ekspoziciją šioje parodoje sudarė dvi dalys – universiteto steigėjų, mecenatų, profesorių ir auklėtinių portretai (penkios antrojo aukšto salės), rodantys jį buvus svarbų mokslo ir kultūros židinį, ir Vilniaus universiteto dailės katedrų, padėjusių pagrindus Lietuvos profesionaliosios dailės raidai, profesorių ir auklėtinių kūriniai (septynios trečiojo aukšto salės). Pirmojoje, ikonografinėje, dalyje greta originalių tapybos, skulptūros ir grafikos darbų buvo eksponuojama keletas faksimilių.

Vaizduojamosios dailės, o ir visos parodos, ekspozicija prasidėjo Vilniaus paveikslų galerijos antrojo aukšto centrinėje reprezentacinėje salėje, kuri buvo skirta Vilniaus universiteto įkūrimui paminėti. Jos centre eksponuota Vilniaus universiteto auklėtinio Vincento Smakausko didelio formato drobė „Steponas Batoras įsteigia Vilniaus universitetą“, nutapyta švenčiant 250-ąsias universiteto įkūrimo metines ir jubiliejinių iškilmių metu puošusi jo posėdžių salę. Sausokoje akademinėje kompozicijoje dailininkas pavaizdavo Lenkijos karalių ir Lietuvos didįjį kunigaikštį

Vincentas Smakauskas (1797–1876). „Steponas Batoras įsteigia Vilniaus universitetą“.

Drobė, aliejus, 171x210. LDM, T 2078

Steponą Batorą, Lietuvos didikams iškilmingai skelbiantį Vilniaus jėzuitų akademijos įsteigimo aktą. Greta rodyti universiteto steigėjų – Vilniaus vyskupo Valerijono Protasevičiaus, Lietuvos ir Lenkijos valdovo Stepono Batoro, popiežiaus Grigaliaus XIII – portretai. Čia pat eksponuoti ir Vilniaus universiteto įkūrimo dokumentų, jam suteiktų privilegijų originalai: Vilniaus jėzuitų akademijos steigimo privilegijos, Stepono Batoro pasirašytos 1578 m. liepos 25 d. Lvoje ir 1579 m. balandžio 1 d. Vilniuje, Vilniaus jėzuitų kolegijos tapimą universitetu patvirtinanti popiežiaus Grigaliaus XIII 1579 m. spalio 29 d. bulė, Lietuvos ir Lenkijos valdovų Žygimanto Vazos, Vladislovo Vazos ir Augusto III pasirašyti dokumentai, suteikiantys Vilniaus universitetui privilegijas ir karališkąją globą (pergamentus parodai paskolino Lietuvos valstybės istorijos archyvas).

1828 m. švęstą Vilniaus universiteto 250 metų jubiliejų, be minėtos Vincento Smakausko drobės, priminė šioje salėje eksponuotas unikalus medalių rinkinys (Edmundo Armoškos nuosavybė). Oficialiuose, carinės Rusijos politiką atspindinčiuose medaliuose garsus rusų tapytojas ir skulptorius, Rusijos dailės akademijos viceprezidentas grafas Fiodoras Tolstojus greta Vilniaus universiteto steigėjo Lietu-

Ignotas Egenfeldis (Eggenfelder, minimas 1752–1781 Vilniuje) (?). Vilniaus universiteto profesorius, matematikas, astronomas ir architektas Tomas Žebrauskas (1714–1758).

Drobė, aliejus, 98x81. LDM, T 2150

Nežinomas XVIII a. Lietuvos dailininkas. Vilniaus universiteto matematikos ir filosofijos profesorius Benediktas Dobševičius (1722–1794).

Drobė, aliejus, 66x53. LNM

vos ir Lenkijos valdovo Stepono Batoro pavaizdavo Rusijos imperatorius Aleksandrą I (jo valdymo metais vyko universiteto reforma) ir Mikalojų I (tuometinį imperatorių). Paradoksalu, bet neprabėgus nė ketveriems metams, to paties caro Mikalojaus I, kuris jubiliejiniuose medaliuose buvo pavaizduotas kaip Vilniaus universiteto globėjas, įsakymu šis mokslo židinys buvo uždarytas.

Vilniaus jėzuitų akademijos ir universiteto veiklos laikotarpį parodoje priminė ištisa galerija jos mecenatų ir geradarių portretų. Tarp drobėse ir grafikos lakštuose įamžintų asmenybių buvo galima pamatyti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didįjį maršalką, Vilniaus vaivadą kunigaikštį Mikalojų Kristupą Radvilą Našlaitėlį, Vilniaus jėzuitų akademijai dovanojusį spaustuvę, Lietuvos ir Lenkijos valdovą Žygimantą Augustą, savo biblioteką testamentu palikusį Vilniuje steigiamai jėzuitų kolegijai, vyskupus Eustachijų Valavičių, Jurgį Radvilą, Mikalojų Pacą, vyskupo Valerijono Protasevičiaus pavyzdžiu savo sukauptus knygų rinkinius perdavusius Vilniaus jėzuitų akademijai, vyskupą Jurgį Bialozarą, finansavusį akademijos spaustuvės atstatymą po gaisro, Vilniaus akademijos teisės fakulteto fundatorių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakanclerį Kazimierą Leoną Sapiegą, taip pat akademijai padovanojusį savo ir tėvo sukauptą vertingą biblioteką, astronomijos observatorijos mecenatę Elžbietą Oginskytę-Puzinienę ir daug kitų Vilniaus jėzuitų

*Juozapas Oleskevičius (1777–1830).
Astronomas, Vilniaus universiteto rektorius
Martynas Počobutas (1728–1810).*

Drobė, aliejus, 95x80. LDM, T 2138

*Ignotas Egenfelderis (Eggenfelder, minimas
1752–1781 Vilniuje). Elžbieta Oginskytė-
Puziniienė (?–1767).*

Drobė, aliejus, 75x61. LDM, T 2089

akademijai ir krašto kultūrai nusipelnusių žmonių. Greta buvo eksponuojami akademijos profesorių portretai: pirmojo jos rektoriaus Petro Skargos, garsaus poeto, retorikos, poetikos ir filosofijos profesoriaus Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus, teologijos profesoriaus Fridricho Barčo, kanonų teisės profesorius Andriaus Kriugerio, matematikos ir filosofijos profesoriaus Benedikto Dobševičiaus, poeto ir istoriko Adomo Naruševičiaus, matematiko, astronomo ir architekto Tomo Žebrausko.

Lietuvos vyriausiosios mokyklos ir Imperatoriškojo universiteto gyvavimo laikotarpį atspindėjo Edukacinės komisijos narių, XVIII a. pab. – XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais Vilniaus universitete dirbusių žymių mokslininkų, Lietuvos kultūrai nusipelnusių universiteto auklėtinių portretai.

Edukacinės komisijos pertvarkytame Vilniaus universitete greta kitų disciplinų imta dėstyti dailė. 1793 m. buvo įsteigta Architektūros, 1797 m. – Piešimo ir tapybos, 1803 m. – Skulptūros, 1805 m. – Raižybos katedros, kurioms vėliau prigijo bendras Vilniaus meno mokyklos pavadinimas. Šios katedros turėjo milžinišką įtaką tolesnei Lietuvos dailės raidai. Neatsitiktinai didžioji dauguma parodoje eksponuotų XVIII a. pab. – XIX a. portretų buvo sukurti Vilniaus meno mokyklos dailininkų. Pirmasis Piešimo ir tapybos katedros profesorius Pranciškus Smuglevičius drobėje įamžino Edukacinės komisijos pirmininką Vilniaus vyskupą Ignatą Jokūbą Masalskį ir Vilniaus universiteto rektorių, ekonomistą ir teisininką Jeronimą Stroinovskį. Daug savo

Jonas Rustemas (1762–1835). Vilniaus universiteto patologijos ir specialiosios terapijos profesorius Jozefas Frankas (1771–1842). Apie 1819–1820.

Drobė, aliejus, 85x67. LDM, T 841

7. Jonas Rustemas (1762–1835). Vilniaus universiteto teisės profesorius, literatūros ir laisvųjų menų fakulteto dekanas Liudvikas Aloyzas Kapelis (1777–1838).

Drobė, aliejus, 29,5x24. LDM, T 2034

kolegų portretų yra nutapęs Piešimo ir tapybos katedros adjunktas, vėliau jos profesorius Jonas Rustemas. Nedidelio formato, nesudėtingos kompozicijos portretuose jis pavaizdavo astronomą ir matematiką Joną Sniadeckį, chirurgą Joną Fridriką Niškovskį, teisininką Aloyzą Liudviką Kapelį, pagal reprezentacinių portretų reikalavimus nutapė žinomą mokslininką, patologijos ir specialiosios terapijos profesorių Jozefą Franką. Kilnia antikos laikų heroika alsuoja parodoje eksponuotas Skulptūros katedros auklėtinio, vėliau jos profesorius Kazimiero Jelskio sukurtas universiteto kuraatoriaus kunigaikščio Adomo Jurgio Čartoriskio biustas.

Universiteto profesorių ir jo auklėtinių portretų yra sukūrę Juozapas Oleškevičius, Polikarpas Joteika, Andrius Valinavičius, Valentinas Vankavičius, Julijonas Karčiauskas, Aleksandras Slendzinskis, Antanas Belkevičius, Karolis Ripinskis ir kiti Vilniaus meno mokyklos dailininkai. Iš žymiausių parodoje eksponuotuose portretuose vaizduojamų asmenybių minėtinos šios: europinio masto astronomas Martynas Počobutas, matematikos profesorius Tomas Žickis, biologas, chemikas ir medikas Andrius Sniadeckis, chirurgas anatomas iš Paryžiaus Jokūbas Briotė (Briotet), literatūros profesorius Leonas Borovskis, Raižybos katedros profesorius, anglų grafikas Jozefas Saundersas, botanikos profesorius Stanislovas Bonifacas

*Valentinas Vankavičius (1799–1842).
Adomas Mickevičius (1798–1855).*

Drobė, aliejus, 33,5x27. LDM, T 844

*Andrius Valinavičius (1792–1853). Literatūros
teoretikas, Vilniaus universiteto profesorius
Leonas Borovskis (1784–1846).*

1817. Drobė, aliejus, 53x43. LDM, T 555

Jundzilas, poetas romantikas Adomas Mickevičius ir kt. Parodoje eksponuotose Julijano Mackevičiaus ir Maksimiljono Fajanso litografijose įamžinti istorikai Joachimas Lelevelis ir Teodoras Narbutas. Tarp Jono Kazimiero Vilčinskio „Vilniaus albumo“ grafikos lakštų yra lietuviškos raštijos puoselėtojo vyskupo Motiejaus Valančiaus, istoriko, rašytojo ir publicisto Juozapo Ignoto Kraševskio portretai. Taip pat parodoje buvo galima pamatyti Jono Zenkevičiaus nutapytą pirmosios lietuvių kalba parašytos Lietuvos istorijos autoriaus Simono Daukanto portretą.

Antrojoje parodos dalyje, kurioje buvo plačiau pristatoma Vilniaus meno mokyklos dailininkų kūryba, eksponuoti įvairių žanrų tapybos, skulptūros ir grafikos kūriniai. Einančius į šią ekspozicijos dalį – lipančius laiptais į trečiąjį Vilniaus paveikslų galerijos aukštą – parodos lankytojus pasitikdavo Ignoto Ščedrausko drobė „Tapybos gimimas“ (tiksliau būtų ją vadinti „Plastinių menų gimimas“), parodos kontekste įgavusi simbolinę prasmę. Šioje drobėje dailininkas pavaizdavo Plinijaus vyresniojo „Gamtos istorijoje“ aprašytą epizodą, pasakojantį, kaip graikų puodžiaus duktė, įsimylėjusi jauną korintietį, mylimajam išvykstant į tolimą kelionę, anglimi apibrėžė ant sienos krintantį jo šešėlį. Jį merginos tėvas padengė moliu ir

Pranciškus Smuglevičius (1745–1807). „Lietuvos valstiečiai“.

Drobė, aliejus, 57x45,5. LDM, T 2100

taip sukūrė reljefą – pirmąjį vaizduojamosios dailės kūrinį. Šį siužetą mėgo vaizduoti XVIII a. pab. – XIX a. pr. dailininkai, apmąstydami amato ir kūrybos santykio, menininko profesinės misijos klausimus. Jie buvo aktualūs ir universitetinėje aplinkoje išaugusiems Lietuvos dailininkams.

Vilniaus universiteto dailės katedros pradėjo naują erą Lietuvos dailės istorijoje. Jos ne tik išugdė visą būrį profesionalių dailininkų, bet ir sustiprino jų profesinę savimone, įtvirtino dailininko statusą visuomenėje. Su Vilniaus universiteto dailės katedromis ir jų auklėtiniais siejama dailės parodų, dailės kritikos, Lietuvos dailės istorijos tyrinėjimų pradžia.

Pažintį su Vilniaus meno mokykla pradėjo pirmojo Piešimo ir tapybos katedros profesorius, žymiausio klasicizmo atstovo Lietuvos tapyboje Pranciškaus Smuglevičius kūriniai. Antikos autorių (Herodoto, Plutarcho, Homero, Vergilijaus) veika-

Jonas Čarnockis (1762–1835). „Vilniaus botanikos sodas“.

Kartonas, aliejus, 24,7x37,3. LDM, T 2146

Ignotas Ščedrauskas (1815–1870). „Tapybos gimimas“.

Drobė, aliejus, 83x73. LDM, T 855

luose aprašytas istorijas vaizduojančiose P. Smuglevičiaus kompozicijose juntama politinė potekstė – jomis prabylama apie tautų teisę į laisvą gyvenimą ir pareigą ginti savąją nepriklausomybę, pasiryžimą geriau mirti, negu kęsti pažeminimą ir tarnauti pavergėjams. Mokytojo puoselėti pilietiškumo ir demokratiškumo idealai akivaizdūs P. Smuglevičiaus mokinių Juozapo Oleškevičiaus, Juozapo Peškos, Jono Damelio klasicistinėse drobėse.

Pirmojo Architektūros katedros profesorius, žymiausias klasicistinės architektūros kūrėjas Lietuvoje Lauryno Gucevičiaus kūrybai skirtoje salėje buvo eksponuojami geriausių jo kūrinių – Vilniaus katedros ir Vilniaus rotušės – atvaizdai ir Vilniaus rotušės rekonstrukcijos pirmasis ir trečiasis projektai. Ekspoziciją pratęsė Pranciškaus Smuglevičiaus įpėdinio Piešimo ir tapybos katedroje, žymaus portretisto Jono Rustemo kūriniai, kuriuose buvo galima pajusti naujas romantizmo dailės tendencijas. Romantizmo bruožai dar akivaizdesni Jono Rustemo mokinių Kanuto Rusecko, Valentino Vankavičiaus, Vincento Smakausko, Vincento Dmachausko, Marijono Kuliešos ir kt. kūriniuose, kuriuose atskleista meilė gimtajam kraštui, jo istorijai, gamtovaizdžiui ir žmonėms.

Grafikos katedros veiklą parodoje pristatė jos profesorių ir auklėtinių Izidorius Veiso, Juozapo Saunderso, Mykolo Podolinskio, Fridricho Lėmano, Gotlibo Kislingo ir kt. autorinės ir reprodukcinės grafikos laktšai.

Skulptūros katedrai atstovavo Kazimiero Jelskio sukurti reljefai ir skulptūriniai biustai.

Vilniaus universiteto dailės katedrose iki jų uždarymo 1832 m. studijavo daugiau kaip 500 jaunuolių. Vieni iš jų tapo profesionaliais dailininkais, kiti – piešimo mokytojais, dirbusiais mokyklose ir gimnazijose, tretieji dailės paskaitas lankė siekdami bendro meninio išsilavinimo. Jono Rustemo mokiniais, be kitų, buvo istorikas Joakimas Lelevelis (jo perpiešti senieji žemėlapiai šioje parodoje buvo rodomi tarp Vilniaus universiteto bibliotekos vertybių) ir poetas Juozapas Ignotas Kraševskis. Parodoje eksponuoti akvarele ir aliejine technika J. I. Kraševskio tapyti peizažai liudija, kad Vilniaus universitete jis gavo gerus piešimo ir tapybos pagrindus. Poeto meninius gabumus vertino ir jo bičiulis dailininkas Vincentas Smakauskas, viename laiške rašęs: „Tavimi dėtas ir turėdamas tokį talentą lengvai, ypač lengvai piešti eskizus, niekad neapleisčiau šio mielo ir malonaus darbo“¹.

Rengiant Vilniaus universiteto 425 metų jubiliejui skirtą parodą buvo stengiamasi parodyti kuo daugiau į nuolatinę Vilniaus meno mokyklos ekspoziciją nepatekusių kūrinių, atspindėti ne tik šios mokyklos profesorių ir auklėtinių kūrybos viršūnes, bet ir akademinės studijas. Šiuo tikslu parodą užbaigiančioje ekspozicijos salėje buvo įrengta improvizuota piešimo studija, kurioje rodyti akademiniai Vilniaus meno mokyklos auklėtinių Kanuto Rusecko, Valentino Vankavičiaus ir kt. piešiniai. Kai kurie iš jų kaip tikroje studijoje buvo eksponuoti ant molbertų.

Nemažai dailės kūrinių buvo sukaupta ir pačiame Vilniaus universitete. Savus, akademiniam tikslams skirtus dailės rinkinius yra turėjusios Vilniaus universiteto dailės katedros. Kazimiero Jelskio sukurti universiteto profesorių portretai puošė universiteto posėdžių salę, astronomijos observatorijos Baltojoje salėje kabėjo 30 universitetui nusipelnusių asmenų portretų². Keletą iš šių kūrinių buvo galima pamatyti parodoje: Baltąją salę puošusius Tomo Žebrausko, Elžbietos Oginskytės-Puzinienės, Martyno Počobuto, Andriaus Kriugerio portretus, Piešimo ir tapybos katedros rinkiniuose buvusią Juozapo Oleškevičiaus drobę „Antiochas ir Stratonika“³, rektoriaus Pranciškaus Malevskio Skulptūros katedrai dovanotą Tomaso Rigio sukurtą profesoriaus Jokūbo Briotės biustą.

Išnašos

¹ Cituojama iš: V. Drėma, *Vincentas Smakauskas*, Vilnius, 2001, p. 138.

² A. H. Kirkoras, *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes*, Vilnius, 1991, p. 43.

³ MAB RS F 151–471.

Sondra Rankelienė

Paroda „Senasis Vilniaus universitetas: mokslo ir meno vertybės“

2004 m. sukako 425 metai nuo Vilniaus universiteto įkūrimo. Ta proga Lietuvos dailės muziejuje buvo surengta paroda, skirta šiam jubiliejui.

Vilniaus universiteto bibliotekos (VUB) parengta parodos dalis buvo eksponuota dviejose Vilniaus paveikslų galerijos salėse. Čia buvo rodomos Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomos spausdintos XVI–XVIII a. knygos bei senieji žemėlapiai.

Vilniaus universiteto biblioteka turi sukaupusi labai didelę rankraščių (apie 250 tūkst.) ir spaudos (apie 180 tūkst.) vertybių kolekciją. Rengiant parodą buvo apsispręsta parodyti visuomenei dalį dar nematytų, jokiose kitose parodose nerodytų eksponatų. Vienas iš svarbiausių kriterijų, atrenkant eksponatus parodai, buvo jų estetinė išvaizda arba reikšmė tam tikrai mokslo sričiai.

Vienomis iš vertingiausių Vilniaus universiteto bibliotekos knygų visais laikais buvo laikomos pagrindą šiai bibliotekai padėjusio Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto (1520–1572) knygos, testamentu paliktos Vilniaus jėzuitų kolegijai. Tai buvo apie 4000 asmeninės karaliaus bibliotekos knygų. Dabar VUB yra 14 išlikusių šio karaliaus knygų, iš kurių dvi buvo eksponuotos parodoje. Tai vienodais tamsiai rudos odos kietviršiais renesansine maniera įrištos knygos, pažymėtos Žygimanto Augusto superekslibrisais: viršutiniame kietviršyje įspaustas Lietuvos-Lenkijos valstybės herbas, o apatiniame – lotyniškas užrašas *Sigismundi Augusti Regis Poloniae Monumentum* (Žygimanto Augusto Lenkijos karaliaus paminklas) ir data, kada knyga buvo įrišta. Panašia maniera įrišta ir šalia eksponuota Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) didiko Kazimiero Leono Sapiegos (1609–1656) viena iš Vilniaus akademijos bibliotekai padovanotų knygų. Jos mediniai kietviršiai aptraukti tamsiai ruda oda su įspaustu paaukuotu K. L. Sapiegos superekslibrisu. Ši knyga yra įdomi ir savo neįprasta pailga forma.

Parodų salės, kurioje ekspoziciją buvo parengusi Vilniaus universiteto biblioteka, fragmentas

Parodoje eksponuota ir dar viena to paties LDK didiko knyga su donaciniu įrašu. Tai garsaus flamandų graverio ir leidėjo Jeano Teodore'o de Bry vienas žymiausių leidinių „Amerika“, išleistas Frankfurte prie Maino 1592 m. Šis veikalas įdomus Naujojo pasaulio, atskirų naujai atrastų salų gamtovaizdžio, gyventojų papročių, kultūros aprašymais, gausiai iliustruotas originaliais vario raižiniais, vaizduojančiais kartais šokiruojančius barbariškus tenykščių gyventojų papročius (pavyzdžiui, ant grotelių kepamas žmogaus kūno dalis).

Parodoje eksponuotos ir dar kelios knygos, turinčios dovanojimo Vilniaus jėzuitų akademijai įrašus. Tai Vilniaus vyskupo, Vilniaus jėzuitų kolegijos įkūrėjo Valerijono Protasevičiaus (1504–1579), Vilniaus vyskupo Konstantino Kazimiero Bžostovskio (1644–1722), Vilniaus akademijos rektorių Aleksandro Vladislovo Daukšos (1677–1747), Jono Jurahos Giedraičio (1697–1757), LDK kanclerio Joachimo Liutauro Chreptavičiaus (1729–1812), Vilniaus akademijos profesoriaus Dovydo Pilchovskio (1735–1803) asmeninių bibliotekų knygos. Visos jos pažymėtos knygos nuosavybės ženklais – superekslibrisais arba įrašais.

Kita parodos eksponatų dalis buvo skirta Vilniaus akademijos įkūrėjams jėzuitams. Tai italų istoriko jėzuito Niccolo Orlandini'o (1554–1606) „Jėzuitų ordino istorija“ (Kelnas, 1615), kuri buvo parengta remiantis gausia nedaug kam prieinama archyvine medžiaga; italų istoriko, fiziko, matematiko ir pedagogo Daniello

Bartoli'o (1608–1685) veikalas apie jėzuitų ordino įkūrėją šv. Ignatą Lojolą (1491–1685), išleistas Romoje 1650 m.; „Jėzuitų ordino nuostatų santrauka“, išspausdinta Vilniuje akademijos spaustuvėje 1690 m.; ispanų istoriko jėzuito Cristobalio Gomezo (1610–1690) „Jėzuitų ordino užrašai“ (Antverpenas, 1677) – labai retas ir vertingas leidinys su puošniu frontispisu, pateikiantis daug faktų apie jėzuitų ordino veiklą ir jėzuitų misijas Meksikoje, Brazilijoje, Paragvajuje, Filipinuose, Peru.

Reikėtų išskirti ir parodoje eksponuotas senąsias kirilica spausdintas knygas, kurios iki šiol retai kada būdavo eksponuojamos. Vien tiktai trečiasis „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Statutas“, išleistas Vilniuje 1588 m., buvo rodomas Vilniaus universiteto bibliotekos Smuglevičiaus salėje veikusioje nuolatinėje parodoje. Tai pirmasis spausdintas LDK teisynas (1529 m. ir 1566 m. statutai buvo rankraštiniai), galiojęs Lietuvos teritorijoje iki 1840 m. ir buvęs vienas pažangiausių teisynų to meto Europoje. Juo buvo remtasi rengiant Prūsijos, Rusijos, Ukrainos statutus.

Kitas kirilica spausdintas leidinys – „Evangelija altoriui“ (Vilnius, 1600) – buvo išleistas Luko ir Kuzmos Mamoničių spaustuvėje, kurią globojo LDK kancleris Leonas Sapiega (1557–1633). Tai labai puošni, su gausybe medžio raižinių, dviem spalvomis – raudona ir juoda – išspausdinta knyga su mediniais viršeliais, aptrauktais tamsiai ruda oda su auksintais ruletės bei pavieniais įspaudais. Knygos bloko kraštai taip pat paauksuoti ir raižyti. Labai panaši savo poligrafiniu apipavidalinimu ir Maskvoje 1694 m. išleista „Jėzaus Kristaus evangelija“. Ši kirilica spausdinta knyga gausiai iliustruota medžio raižiniais su įvairių šventųjų bei evangelistų atvaizdais, raižytais inicialais. Skyrių pavadinimai spausdinti pintiniu raštu. Jos vertę padidina tai, kad šie puošybės elementai nuspalvinti ranka (dailininkas nežinomas). Knygos viršeliai kartoniniai, aptraukti tamsia dažyta oda su auksintais ir sidabruotais įspaudais, bloko kraštai taip pat auksinti ir raižyti.

Vilniaus akademija visais laikais buvo laikoma mokslo centru, todėl, rengiant parodą buvo nuspręsta parodoje eksponuoti ir vertingiausius mokslo veikalus, per keletą amžių sukauptus Vilniaus universiteto bibliotekoje. Parodai buvo atrinkti garsių antikos rašytojų darbai: Romos istoriko Publijaus Kornelijaus Tacito (apie 55–120 m.), filosofo Liucijaus Enėjaus Senekos (apie 4 m. pr. Kr. – 65 m. po Kr.) „Raštai“, parengti žymaus humanisto, flamandų filologo Justo Lipsijaus (1547–1606). Ne mažiau garsus ir romėnų architekto, karo inžinieriaus Polijono Vitruvijaus (I a. pr. Kr.) veikalas „Architektūra“, nagrinėjantis vėlyvojo helenizmo ir ankstyvųjų Augusto (63 m. pr. Kr. – 14 m. po Kr.) laikų statinius, miestų, visuomeninių ir privačių pastatų, vandentiekių statybą, laikrodžių ir mašinų konstrukcijas. Knyga italų kalba buvo išleista Neapolyje 1758 m. Kitas su architektūra susijęs veikalas, eksponuotas parodoje, buvo vieno žymiausių baroko epochos italų tapytojo, architekto, meno teoretiko jėzuito Andrea Pozzo (lot. *Puteus*, 1642–1709) „Erdviniai atvaizdai dailininkams ir architektams“. Jis išleistas Romoje 1741 m. Šioje knygoje

Parodų salės, kurioje ekspoziciją buvo parengusi Vilniaus universiteto biblioteka, fragmentas

dviem kalbom – lotynų ir italų – pateikti įvairių architektūros objektų, fontanų, atskirų pastatų puošybos detalių brėžiniai su išsamiais paaiškinimais, kaip juos reikėtų piešti. XVIII a. šio dailininko siūloma tapybos ir braižybos technika buvo paplitusi visoje Europoje.

Jubiliejinėje parodoje eksponuoti ir kitų mokslų atstovų veikalai, turėję įtakos Europos ir pasaulio mokslo raidai: anglų matematiko, fiziko, astronomo ir filosofo Isaaco Newtono (1642–1727) „Matematiniai gamtos filosofijos pagrindai“ (Ženeva, 1760), kuriuose išdėstyta klasikinės mechanikos teorija; prancūzų jėzuito Claude'o Rabuelio (1669–1728) parengta garsaus filosofo, mediko ir matematiko René Descarteso (1596–1650) „Geometrija“ (Paryžius, 1730); italų matematiko, inžinieriaus ir astronomo Giovanni'o Jacopo de Marinoni'o (1676–1755) veikalas „Dvi knygos

apie vietinius astronominius stebėjimus“ (Viena, 1745), kuriame gausu astronominių prietaisų brėžinių su aprašymais, kaip jais naudotis, tobulinti ir bandyti. Šios knygos dvispalviame antraštiniame lape esantis rankraštinis įrašas *Opus rarum* rodo mums, kad jau XVIII a. tai buvo retas leidinys. Gamtos mokslams parodoje atstovauja Lenkijos gamtininko, istoriko, pedagogo ir gydytojo Jano Jonstono (1603–1675) daugiatomis zoologijos veikalas „Gamtos istorijos knygos“ (Amsterdamas, 1657), kuriame ypač daug įvairių gyvūnų atvaizdų ir jų aprašymų, pradedant vabzdžiais, žuvimis ir baigiant mitologinėmis būtybėmis. Anatomijos mokslo pradininko flamandų gydytojo Andrejo Vesalijaus (1504–1564) veikalas „Apie žmogaus kūno sandarą“ (Kelnas, 1601) imponantiškai atrodo jau vien dėl to, kad tai foliantas ir jame gausu žmogaus skeleto, raumenų sandaros iliustracijų, tiksliai atskleidžiančių žmogaus anatomiją. Knyga tampa dar įdomesnė sužinojus, kad jos autorius už savo pažiūras ir žmogaus kūno tyrinėjimus buvo nuteistas inkvizicijos. Lankytojų dėmesį patraukė ir garsaus prancūzų chirurgo Ambrose'o Paré (apie 1509–1590), Prancūzijos valdovų Henriko II (1519–1559), Karolio IX (1550–1574) ir Henriko III (1551–1589) asmeninio gydytojo, protezavimo pradininko, medicinos veikalas vokiečių kalba „Stebuklingi vaistai arba vaistų veidrodis“ (Frankfurtas prie Maino, 1601). Tai vienas žymiausių to meto medicinos veikalų, pateikiantis daugelio sveikatos sutrikimų gydymo, apsigimimų, chirurginių operacijų aprašymus bei iliustracijas.

Parodoje eksponuotas garsiojo prancūzų enciklopedisto Deniso Dideroto (1713–1784) enciklopedijos stiliumi išleistas prancūzų chemiko ir gamtininko Auguste'o Deniso Fougerouxo de Bondaro (1732–1789) veikalas „Odų auksinimo ir sidabravimo menas“ buvo parengtas ir išleistas Prancūzijos mokslų akademijos serijoje „Mėnų ir mokslų kolekcija“. Ši knyga skirta knygrišiams, joje gausu knygų įrišimo staklių ir kitų prietaisų iliustracijų. Knyga antrojo formato, įrišta kartu su kitais gausiai iliustruotais tos pačios serijos veikalais „Odos išdirbimo menas“ ir „Batsiuvystė“.

Parodoje eksponuota ir keletas bibliofilinių leidinių, kurie yra vertingi ne tik dėl savo turinio ar išvaizdos, bet ir dėl retumo. Viena iš tokių yra liturginė knyga „Šventųjų ceremonijų arba bažnytinių papročių trys knygos“, išspausdinta garsioje italų leidėjų Džiuntų (it. *Giunti*) spaustuvėje Venecijoje 1582 m. Šie leidėjai, spausdinę ypač puošnius leidinius, nuo 1497 m. dirbo Florencijoje, vėliau įsikūrė Romoje, Lijone, Madride ir Salamankoje. Minėta knyga buvo išspausdinta raudona ir juoda spalvomis, gausiai iliustruota medžio raižiniais, kurių dalis spalvinti ranka. Antraštinis lapas, kai kurios iliustracijos ir pirmieji inicialai piešti ranka, auksinti. Knyga įrišta rudos odos viršeliais su neišaiškinto savininko paaukuotu superekslibrisu. Viršeliai puošti gausiais auksintais ornamentiniais įspaudais, kuriuose dominuoja, matyt, knygos savininko herbo elementai: liūtas, lelijos, karūna. Knygos bloko kraštai taip pat auksinti.

Parodos lankytojai galėjo susipažinti ir su kitu labai retu leidiniu, kuriuo didžiujasi didžiosios pasaulio bibliotekos – tai 1601 m. Insbruke išleistas „Didingiausių valdovų, šviesiausių karalių ir didžiųjų kunigaikščių tikriausi atvaizdai“. Šis Europos valdovų bei didikų portretų ir ginkluotės rinkinio katalogas buvo sudarytas Tirolio erchercogo Ferdinando (1529–1595) patarėjo ir sekretoriaus Jakobo Schrencko von Notzingo (1612 m.). Knyga *in folio* formatu buvo pirmą kartą išleista lotynų kalba 1601 m. 1603 m. buvo išleistas vokiškas vertimas ir tik XVIII a. vid. buvo perleistas vokiškasis variantas, sumažinus formatą iki *in octavo*. Įspūdingai atrodo per visą lapą ornamentiniame rėmelyje stovinti didiko figūra visu ūgiu su visa ginkluote ir šarvais. Šiame bibliofiliniame leidinyje yra 125 to meto Europos kilmingųjų atvaizdai. Kiekvieno jų kitoje pusėje pateikti svarbiausių mūšių ar didvyriškų žygių, atliktų su rodomais šarvais, aprašymai (išsamiau apie šį leidinį žr. M. Matušakaitė, Senieji Lietuvos kunigaikščių portretai: 1601 metų paritetas, *Darbai ir dienos*, 1997, nr. 5(14), p. 143–174). Tarp kitų didikų atvaizdų buvo ir karaliaus Stepono Batoro bei trys Radvilų portretai (deja, VUB saugomame egzemplioriuje jų nėra).

Dar vienas įdomus parodoje eksponuotas leidinys – italų botaniko, medicinos profesorius Giorgio Bonelli'o (1742–1782) veikalas „Romos sodas“, kuriame rašoma apie pirmą privatų botanikos sodą Romoje, įkurtą 1450 m. Jis buvo išspausdinta Romoje 1772–1793 m. Aštuonių tomų leidinys buvo išleistas labai mažu tiražu (manoma, apie 300 egzempliorių), todėl dabar net didžiosios Europos bibliotekos neturi visų tomų komplekto. Kiekviename tome buvo 100 skirtingų augalų, augusių botanikos sode, vario graviūrų pagal Cesare'so Ubertini'o piešinius. Tik nedidelę tiražo dalį savo ranka nuspalvino pati vario raižinių autorė Maddalena Bouchard.

Atskirai reikėtų aptarti parodoje eksponuotus žemėlapius. Visuomenei įdomiausi buvo dar nematyti rankraštiniai Vilniaus universiteto profesorius, istoriko, menotyrininko, geografo Joachimo Lelewelio (1786–1861) žemėlapiai. J. Lelewelis buvo aistringas senųjų atlasų ir žemėlapių kolekcininkas. Negalėdamas įsigyti norimo žemėlapių originalo, dažnai jį pats perpiešdavo ant plono popieriaus, nuspalvindavo ir priklijuodavo ant storesnio kartono lapo. Taip jis pasidarydavo norimo žemėlapių kopiją. Tokių ranka perpieštų J. Lelewelio žemėlapių Vilniaus universiteto bibliotekoje yra nemažai. Parodos ekspozicijoje buvo rodomi trys rankraštiniai žemėlapiai: retas vokiečių mediko, atlasų leidėjo, kartografo Laurento Frieso (1490–1532) vienas pirmųjų žemėlapių iš 1522 m. Strasbūre išleisto Klaudijo Ptolemajų (90–168) atlaso, vaizduojantis taip vadinamą *modernų* pasaulį, t. y. pasaulį su Skandinavija, Didžiąja Britanija, Airija ir Amerika; garsaus italų inžinieriaus ir kartografo Giacomo Gastaldi'o (apie 1500–1565) Lenkijos karalystės žemėlapis (originalas išleistas 1568 m. Venecijoje) ir olandų kartografo Cornelijaus de Jode'so (1568–1600) Lenkijos ir Lietuvos žemėlapis (originalas išleistas Antverpene 1593 m.). Visą

savo sukaupią senųjų atlasų (apie 300) ir žemėlapių kolekciją J. Lelewelis testamentu paliko Vilniaus universiteto bibliotekai.

Be rankraštinų Joachimo Lelewelio žemėlapių parodoje buvo eksponuota 10 spausdintų senųjų Europos ir pasaulio, įvairių salų žemėlapių. Atrinkti buvo įdomesni, spalvingesni, nebūtinai su Lietuva susiję žemėlapiai – tie, kurie nebuvo eksponuoti jokiose kitose parodose. Žinoma, neapsieita be pirmojo autentiško Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapiu, parengto Lietuvos didžiojo maršalo, Vilniaus ir Trakų vaivados Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio (1549–1616) 1613 m. Kiti parodoje eksponuoti žymesni žemėlapiai: lenkų kartografo Wacława Grodeckio (lot. *Grodeccius*, 1535–1591) sudarytas Lenkijos žemėlapis iš 1579 m. Antverpene garsiojoje Christopherio Plantino (1514–1589) spaustuviėje išleisto Abrahamo Ortelijaus (1527–1598) atlaso; garsaus flamandų kartografo, Rytų Indijos jūros hidrografijos ir navigacijos specialisto, dirbusio Vakarų Indijos kompanijai, Gerardo van Keuleno (1678–1727) sudarytas retas Javos salos žemėlapis (Amsterdamas, 1714); garsaus prancūzų karališkojo kartografo ir geografo, Paryžiaus Mokslų akademijos nario, įvedusio naują matavimo skalę kartografijoje Guillaume'o Delisle'o (1675–1726) šiaurinio Žemės pusrutulio, apimančio Arkties vandenyno sritis, žemėlapis (Amsterdamas, XVIII a. pr.); garsaus vokiečių kartografo, didžiausios XVIII a. Vokietijos žemėlapių leidėjų kompanijos įkūrėjo Johanno Baptisto Homanno (1663–1724) Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ranka nuspalvintas žemėlapis (Niurnbergas, XVIII a.); prancūzų graverio Jeano Baptiste'o Nolino (1657–1725) Žemės pusrutulių žemėlapis (Paryžius, 1782); garsaus XVIII a. žemėlapių leidėjo, Augsburgio geografo Matthiaso Seutterio (1678–1756) Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapis (Augsburgas, XVIII a.); Belgrado apylinkių žemėlapis (Augsburgas, 1788), išleistas Johanno Michaelio Probsto (1757–1809); XVIII a. išleistas Naujosios žemės, Vaigačo ir gretimų sričių žemėlapis; ranka spalvintas Amsterdamo leidėjo Gillesio Janszoono Valckeniero (XVII a.) Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapis.

Be žemėlapių parodoje buvo eksponuojami Europos miestų vaizdai: XVIII a. Prahos ir Niurnbergo miestų planai pagal vokiečių dailininko ir graverio Friedricho Bernhardo Wernerio (1690–1778) piešinius išraižyti Augsburgio graverio Johanno Georgo Ringlės (arba Ringlin, 1691–1761), išspausdinti Augsburgio Martino Engelbrechto (1684–1756); taip pat nežinomo dailininko ranka nuspalvintas XVII a. Krokuvos miesto vaizdas.

Vilniaus universiteto biblioteka, rengdama šią parodą, pasinaudojo unikalia galimybe parodyti visuomenei ne tik visiems žinomus menine, mokslo prasme vertingus leidinius, bet ir tuos, kurie anksčiau nebuvo eksponuojami dėl savo dydžio, svorio ar kitų ypatumų.

Laima Bialopetravičienė

„XVIII amžiaus mados pasaulis“

Lietuvos dailės muziejaus Vilniaus paveikslų galerijoje 2004 m. balandžio 27 d. – rugpjūčio 23 d. veikė tarptautinė istorinių kostiumų paroda „XVIII amžiaus mados pasaulis“, kuri buvo skirta Lietuvos narystės Europos Sąjungoje pradžiai, taip pat Lietuvos ir Lenkijos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutarties dešimtmečio jubiliejui.

Viename iš įspūdingiausių klasicistinės architektūros ansamblių Vilniuje – Chodkevičių rūmuose – eksponuota unikali Europos materialinės kultūros paveldą reprezentuojanti paroda „XVIII amžiaus mados pasaulis“ iš Varšuvos nacionalinio muziejaus rinkinių. Erdvės, kuriose buvo demonstruojami XVIII–XIX a. pr. Lenkijos ir Lietuvos aristokratijos kostiumai, sudarė kone natūralią terpę parodos eksponatams, kadaise dėvėtiems būtent tokioje aplinkoje. Išlikusius rūmų interjero architektūrinio dekoro elementus – ampyro laikotarpio sienų bei lubų lipdinius, polichromiją – papildė XVIII–XIX a. pr. baldai, gobelenai, paveikslai, skulptūros, veidrodžiai, porceliano dirbiniai, atrinkti iš Lietuvos dailės muziejaus saugomų taikomosios bei vaizduojamosios dailės kolekcijų. Atkurta XIX a. Vilniaus dvaro aplinka, gretimose ekspozicijų salėse demonstruojami Lietuvos vėlyvojo baroko dailininkų sukurti diduomenės portretai, klasicizmo laikotarpio menininkų antikos siužetų kompozicijos ne tik sudarė foną, bet ir susiliejo į visumą su rokoko ir ampyro stiliaus drabužių ekspozicija. Toks įvairių rūšių dailės kūrinių integravimasis erdvėje sustiprino parodos sugestiją, leido pajusti reprezentuojamos epochos dvasią ir savitumą.

XVIII a. visada buvo vertinamas kaip itin prieštaringa epocha, kurioje kartu egzistavo rafinuota hedonistinė aristokratijos puoselėjama kultūra ir racionalistinės tendencijos moksle ir pasaulėžiūroje, filosofijoje ir estetikoje. Tradicinė šio racionalistinės filosofijos amžiaus charakteristika suponuoja itin įdomų, skirtingą nuo

Renesanso ir Baroko epochų Europos kultūros pavidalą. Intelektualinio elito puoselėjama laisvamanybė, jokių autoritetų religijos, pasaulėžiūros, politikos ar visuomenės gyvenimo srityse nepripažinimas daugiau ar mažiau persmelkė visos visuomenės gyvenimą. Rokoko epocha, pasižymėjusi estetiniu reliatyvizmu ir dvaro bei miesto kultūrų poveikiu viena kitai, suteikė žymiai daugiau erdvės meninių tendencijų įvairovei. Neįtikėtina, bet XVIII a. galėjo egzistuoti net keletas estetinių sistemų, apimančių visas meninės kūrybos, neišskiriant nė aprangos stiliaus, sritis. Kaip apibūdino šį reiškinį vienas iš didžiųjų Švietimo epochos mąstytojų Denis Diderot, šiame amžiuje įvyko kelios kardinalios permainos: nuo modifikuotos baroko atmainos – lengvo ir laisvo rokoko stiliaus architektūroje, vaizduojamojoje ir taikomojoje dailėje, moralizuojančio sentimentalizmo iki pakilaus ir didžiūs pilietinius idealus teigiančio neoklasizicmo. Pažiūrų drąsa, siekis reformuoti daugelį gyvenimo sričių palietė ir, atrodytų, vieną iš praktiškiausių žmogaus egzistencijos pusių – aprangos madą.

Mados, kaip veiksmingo sociologinio reiškinio, samprata gimė būtent XVIII a. Apėmė ji ne tik aprangos stilių, bet ir gyvenimo būdą, netgi pasaulėžiūrą. Madinga buvo ne tik stilingai rengtis, dekoruoti savo būstą naujaisiais pripažintų meistrų kūrinių, bet ir bandyti savarankiškai mąstyti vadovaujantis sveiku protu bei atmetant tradicines dogmas, tai yra „būti filosofu“. Buityje ir visuomenės papročiuose šios tendencijos pasireiškė libertinizmu, o aprangoje – siekiu pabrėžti iki tol slėptas kūno formas, atviriau jas demonstruoti ir nematytu iki tol greičiu besikeičiančių drabužių modelių, fasonų ir medžiagų ornamentikos gausa.

Uždavus retorinį klausimą – kur buvo kuriama mada XVIII a., atsakymas peršasi savaime – Paryžiuje. Mados lyderio laurai šiam miestui atiteko dar XVII a., kai savo įtaką šioje srityje prarado Italijos medžiagų importo iš Rytų šalių, audinių gamybos ir drabužių mados centrai Venecija, Florencija ir Milanai. XVIII–XIX a. pr. mados stilišką diktavo visų pirma Prancūzijos karališkasis dvaras. Viena žymiausių Rokoko epochos madų kūrėjų buvo karaliaus Liudviko XV favoritė markizė de Pompadour, taip pat garsėjusi ir savo neeiliniu intelektu, Švietimo epochos idėjų propagavimu, gausybės menininkų mecenatyste. Būtent su jos vardu siejama beveik visą XVIII a. Europos, taip pat ir Lenkijos bei Lietuvos, dvaruose dėvėta prancūziško stiliaus suknelė – *robe á la française*, turėjusi daugybę formos ir konstrukcijos atmainų, siūta iš nuostabių augalinių motyvais dekoruotų Liono šilkų, gausiai puošta šilko ar auksuoto sidabro gijų nėriniais. Vyriškoji mada demonstravo ne mažesnę prabangą. Raštuoto šilko *justaucorp*, aksominis *habit á la française*, gausiai siuvinėti šilko ir metalų gijomis, dekoruoti stiklo, sidabro, aukso lakšteliais, kartu su puošniomis liemenėmis sudarė vientisą kostiumo ansamblį. Lietuvoje ir Lenkijoje buvo dėvimi ir lokales tradicijas atspindintys drabužiai. Specifinio kirpimo vyriški drabužiai kontušas ir žiponas nenusileido europinio pavyzdžio

*Du habitai á la française
(Silezija, XVIII a. 9 dešimtmetis).*

Varšuvos nacionalinis muziejus. Fotografas Piotr Ligier

*Suknelė á la française (Prancūzija, XVIII a.
7 dešimtmetis), kurią Stanislovo Augusto
Poniatovskio karūnavimo iškilnėse 1764 m.
vilkėjo Anna Karwowska.*

Varšuvos nacionalinis muziejus. Fotografas Piotr Ligier

drabužiams medžiagų puošnumu, aksesuarų prabanga. Vieni iš brangiausių ir vertingiausių šio tipo aprangos elementų buvo Gardino ir Slucko manufaktūrose austos kontušinės juostos.

Paskutinioji Europos XVIII a. mados diktatorė karalienė Marija Antuanetė, būdama savotiška novatorė, modifikavo oficialiąją prancūzų dvaro madą perėmusi iš Anglijos sklidusį laisvesnį stilių, tapusį ampyrinės mados pranašu. Paprastesnio kirpimo, patogios dėvėti ne tik dvaro ceremonialų metu angliško stiliaus suknelės – *robe á l'anglaise* – modelis greitai paplito plačiuose visuomenės sluoksniuose – nuo aristokratijos iki paprastų miestiečių.

XVIII a. pab. mados padangėje padvelkė nauji vėjai. Klasicizmo epochos kūrėjams idealu iškėlus antikos kultūrą, meninės kūrybos materialiose srityse – vaizduojamajame mene, taikomojoje dailėje, architektūroje, taip pat ir madoje – visi pasidavė tauraus paprastumo tendencijai. Nėra nustatyta tiksli data, nuo kada įsigalėjo graikiško ir romėniško stiliaus apranga. Savo forma ir kirpimu suknelės priminė romėnišką tuniką ar graikiškus peplosą bei chitoną, sujuostus aukštai po krūtine. Siūtų iš lengvų, peršviečiamų audinių, plačiomis iškirptėmis, trumpomis rankovėmis suknelių fasonas, lyg nukopijuotas nuo antikinių skulptūrų, paskatino

Habitas ir suknelė á la française (Prancūzija, XVIII a. 9 dešimtmetis) bei vyriškas šlafrokas (Lenkija, XVIII a. 5 dešimtmetis).

Varšuvos nacionalinis muziejus. Fotografas Piotr Ligier

Parodos fragmentas.

tokio tipo aprangą vadinti „nuoga mada“. Ši mada įsigalėjo gana ilgam, nežymiai modifikuota išgyveno prancūzų revoliucijos laikus ir pasiekė XIX a. pr., ampyro laikotarpį.

Parodoje „XVIII a. mados pasaulis“ pristatyta Varšuvos nacionalinio muziejaus kolekcija yra tik dalis ten saugomo drabužių ir jų elementų, aksesuarų, audinių fragmentų rinkinio. Parodos sudarytojos ir kuratorės Ewos Orlińskos-Mianowskos atrinkti, identifikuoti, daugiau nei penkerius metus Varšuvos nacionalinio muziejaus restauratorių ruošti eksponavimui kostiumai suteikia unikalią galimybę pažinti netvaraus ir greitai kintančio reiškinio – mados – raidos ypatybes, stebėtis jos kūrėjų išradingumu ir meistriškumu. Varšuvoje paroda veikė 2003 m. rugsėjo 24 d. – lapkričio 30 d. Lietuvos dailės muziejaus Vilniaus paveikslų galerijos salėse – 2004 m. balandžio 27 d. – rugpjūčio 23 d. Rinkinio eksponatai buvo restauruojami ne vienerius metus. Šis procesas pareikalavo ypatingo senosios tekstilės objektų medžiagų, technologijos išmanymo ir praktinės patirties, kauptos ne vieną dešimtmetį. Drabužius restauravo Wanda Antos, Barbara Kowalska, Mirosława Machulak, Jolanta Latkowska-Romaniuk, Anna Makulec, Marzena Michałowska, Ewa Soszko, Anna Szczyпка, Aleksandra Wróbel. Skulptorius Wojciechas Zasadnis sukūrė

Parodos fragmentas

manekenus, Lidija Oleczek – stilizuotus pagal XVIII–XIX a. pr. šukuosenų madas perukus, siuvimo darbams talkino Halina Andrzejak.

Demonstruota daugiau kaip dviejų šimtų apdarų kolekcija, sudaryta iš XVIII–XIX a. pr. moteriškų apdarų: rokokinių suknelių *à la française*, *à la polonaise*, *à l'anglaise*, Prancūzijos didžiosios revoliucijos bei I imperijos laikotarpio antikinio silueto, iš lengvo muslino siūtų suknelių, taip pat kasdienių palaidinių, sijonų, švarkelių. Iš vyriškų drabužių rodyta vakarietišku *justaucorps* (Lenkijoje ir Lietuvoje vadintų *szustokor*), *habit à la française*, kelnų, liemenių, frakų, vietinės nacionalinės mados kontušų, žiponų. Buvo ir vaikiškų drabužių. Parodoje kostiumai eksponuoti ant šešiasdešimties viso ūgio manekenu, sukurtų specialiai kiekvienam kostiumui, nes XVIII–XIX a. drabužiai turėdavo kuo tiksliau atitikti juos dėvėjusių žmonių figūras. Parodos eksponatai vertingi ne tik dėl meninių savybių, atspindinčių XVIII–XIX a. pr. estetines nuostatas, taikomąsias dailės tendencijas, drabužių kirpimo, siuvimo, dekoravimo meistriškumą, bet ir dėl to, kad dalis jų priklausė konkrečioms istorinėms asmenybėms. Šioje kolekcijoje išsiskiria Prūsijos karaliaus Frydricho II Hohencollerno liemenė, Prūsijos karalienės Luizos suknelė *à l'antique*, suknelė *à la française*, kurią Stanislovo Augusto Poniatovskio karūnavimo iškilmėse 1764 m. vilkėjo generolienė Anna Karwowska.

Drabužių ekspoziciją parodoje papildė dekoratyvinių motyvų grožiu ir subtilumu stebinantys audinių fragmentai. Rokoko laikų audimo amatas ir aukštojo meno sąsajos akivaizdžios eksponuotuose audiniuose, išaustuose ar išsiuvinėtuose pagal žymių to meto dailininkų sukurtus ornamentų projektus. Kaip papildoma medžiaga parodoje eksponuoti paspalvinti raižiniai, spausdinti XVIII a. madų žurnaluose. Šie taikomosios grafikos kūrinių inspiravo mados krypčių pasikeitimus, tapdavo mados politikos dinamiką iliustruojančiais dokumentais. Taip pat eksponuoti XX a. I pusėje sukurti inventorinio pobūdžio piešiniai, kuriuose buvo fiksuojamas pirminis muziejinės kolekcijos pavidalas, svarbus atkuriant bei restauruojant istorinių drabužių rinkinį.

Varšuvos nacionalinio muziejaus istorinių drabužių kolekcijos pirmieji eksponatai buvo gauti kaip dovanos Pirmojo pasaulinio karo metais. Daugiausia tai buvo išsaugotos šeimų relikvijos, privačių kolekcijų fragmentai. Daug vertingų senųjų drabužių pateko į muziejų iš Antonio ir Zygmunto Strzeleckių, Wojciecho Kolaśniskio, Franciszeko Eysmondo, Zofijos Lutosławskos, Marijos Gerson-Dąbrowskos, Gustawo Soubise-Bisiero bei kolekcininko Mariano Januszewskio rinkinių. Miestiečių moterų drabužių įsigyta iš dailininko Józefo Brandto. Pirmieji eksponatai į muziejaus inventorines knygas įrašyti 1916 m., paskutiniai, dovanoti Londone gyvenančios lenkų menininkės Marijos Garszyńskiej-Jarosz – 1999 m. Muziejaus kolekcijai taip pat priklauso ir teatro kostiumų rinkinys, kurį 1924 m. perdavė Valsybinų dailės rinkinių direkcija. Ši kolekcija – įdomus ir vertingas ne tik drabužių mados, bet ir teatro istorijos liudijimas, nes ant drabužių pamušalų išliko teatro drabužinių etiketės su aktorių vardais bei vaidinimų pavadinimais.

Nuo XX a. pr. Varšuvos nacionaliniame muziejuje kaupta kolekcija parodo Lenkijoje, Lietuvoje ir Prūsijoje XVIII–XIX a. pr. aristokratų dėvėtų drabužių madas, kitus visuomenės elito estetinį skonį. Žymiausiuose Europos mados centruose arba vietinių meistrų dirbtuvėse pagal graviūromis plitusių pavyzdžių sukurti parodos eksponatai turi didžiulę vertę ne tik kaip materialinės kultūros objektai, išlikę iki mūsų dienų, bet ir kaip taikomosios dailės kūriniai, savo menine kokybe ir grožiu galintys įkvėpti šiuolaikinės mados projektuotojus, teatro dailininkus ar kitų meno šakų kūrėjus, vertinančius stiliaus individualumą ir didžiųjų praeities epochų kultūrinę patirtį. Taigi ši materialinės kultūros sritis, liudijanti praeities epochų visuomenės gyvenimo stilių, yra svarbi istoriniu ir kultūriniu požiūriais.

Loreta Marija Meškelevičienė, Lolita Jablonskienė

2003 m. Lietuvos dailės muziejaus įsigytų kūrinių paroda

2003 m. Lietuvos dailės muziejaus (LDM) įsigytų kūrinių paroda buvo skirta muziejaus 70-mečiui. Ji veikė 2004 m. kovo 15 d. – balandžio 11 d. Vilniaus paveikslų galerijoje.

2003 m. Lietuvos dailės muziejaus rinkiniai pasipildė daugiau negu 1200 eksponatų. Didžiąją jų dalį sudaro Lietuvoje ir užsienyje gyvenančių dailininkų, fotografų, jų artimųjų, liaudies meistrų ar šiaip privačių asmenų dovanoti vaizduojamosios ir taikomosios dailės kūriniai, liaudies meno dirbiniai.

Kita didelė grupė naujai įsigytų eksponatų sudaryta iš muziejinių vertybių, kurias muziejui perdavė įvairios valstybinės institucijos, draugijos, kūrybinės sąjungos: Valstybinė mokesčių inspekcija, Lietuvos literatūros ir meno archyvas, Lietuvos dailininkų sąjunga, Lietuvos bankas ir kt.

Dalis naujai įsigytų eksponatų yra nupirkti. 2003 m. muziejus iš savo lėšų įsigijo 88, o iš Kultūros ministerijos skirtų biudžetinių lėšų – 41 eksponatą.

Parodoje eksponuota tik dalis 2003 m. įsigytų kūrinių.

Iš 328 dovanotų eksponatų lankytojams pristatytos keturios vieno žymiausių XX a. lietuvių skulptorių, gyvenusių ir kūrusių Australijoje, Vinco Jomanto (1922–2001) skulptūros, kurios jo žmonos Laimos Jomantienės rūpesčiu atvežtos į Lietuvą. Buvo eksponuojamos ir fotografų Algimanto Kunčiaus (g. 1939), Vytauto Balčyčio (g. 1955) autorinės fotografijos. Jos papildė 1997 m. pradėtą formuoti LDM Meninės fotografijos rinkinį.

Lankytojus sudomino ir parodoje eksponuoti Kaune gimusio, Čekijoje dailės mokslus ėjusio, nuo 1948 m. Kaune gyvenusio ir dirbusio įdomaus, sudėtingo likimo dailininko Romano Sirotskio (1905–1981) tapybos kūriniai, šilko marginimo projektai ir pagal juos marginto „Kauno audinių“ šilko pavyzdžiai.

2003 m. iš savo lėšų muziejus įsigijo labai vertingą Jano Bulhako 84 autorinių

*Nežinomas liaudies skulptorius.
„Nukryžiuotasis“.
XIX a. II p.*

*Nežinomas liaudies skulptorius.
„Šv. Florijonas“.
XVIII a. pab. – XIX a. pr.*

fotografijų albumą „Vilnius“ ir keturias XIX a. II p. liaudiškos drožybos skulptūrėles iš Alantos (Molėtų r.). Pastarosios parodoje eksponuotos kartu su kitomis už Kultūros ministerijos skirtas lėšas įsigytomis, taip pat muziejui padovanotomis unikalios plastikos liaudiškos drožybos šventųjų statulėlėmis ir kryžiais.

Lietuvos baroko dailę parodoje reprezentavo aukšto meninio lygio XVIII a. vietinio dailininko skulptūra „Šv. Florijonas“, o Lietuvos XIX a. provincijos dvarelių kultūrą puikiai atspindėjo tiek savo retumu, tiek menine įtaiga vertingi Žemaitijos bajorų Antano ir Teresės Jankevičių šeimininiai portretai.

Lietuvos dailės muziejaus 1990–2000 m. lietuvių dailės rinkinys negausus. Jame iki šiol nebuvo kūrinų, kurie atskleistų svarbias permainas XX a. pabaigos dailėje, dinamišką Lietuvos kultūros ir meno plėtrą po nepriklausomybės atgavimo ir augantį tarptautinį šiuolaikinės lietuvių dailės prestižą. Kuriant 2007 m. po rekonstrukcijos numatomos atidaryti Lietuvos dailės muziejaus Nacionalinės dailės gale-

rijos ekspozicijos projektą, bandoma sukomplektuoti ir svarią, reprezentatyvią paskutiniųjų metų dailės ir fotografijos kolekciją. Ketvirtadalis lėšų, kurias 2003 m. Lietuvos dailės muziejui skyrė Kultūros ministerija muziejinėms meno vertybėms įsigyti, tikslingai panaudotas įsigyjant naujų kūrinių, papildančių XX a. paskutiniojo dešimtmečio dailės ir fotografijos rinkinius (iš viso nupirkti 18 kūrinių).

Įsigyti kūriniai atspindi naujas, XX a. paskutiniojo dešimtmečio pradžioje ir viduryje Lietuvoje įsitvirtinusias dailės rūšis, raiškos tendencijas, išryškėjusią originalią vietinių ir tarptautinių impulsų sąveiką. Muziejaus rinkinį papildė žymių menininkų, daugelio Lietuvos ir tarptautinių parodų dalyvių Jono Gasiūno ir Mykolo Šalkausko (1935–2002) tapybos darbai, rodantys šiandien išsiplėtusią ekspresionistinės lietuvių tapybos mokyklos sampratą; Gintaro Makarevičiaus, Deimanto Narkevičiaus ir Mindaugo Navako objektai, liudijantys lietuvių skulptūroje įvykusią slinktį konceptualaus daikto link; Egmonto Bžesko ir Lino Jablonskio individualaus stiliaus grafikos kūriniai; Remigijaus Treigio ir Artūro Valiaugos šiuolaikinės fotografijos ir Eglės Rakauskaitės videoinstaliacija, jungianti tapybinės raiškos, performanso ir videomeno priemones.

Šiuolaikinės Lietuvos dailės rinkinys bus turtinamas ir ateityje, atsižvelgiant į dailės raidos tendencijas, Lietuvos Nacionalinės dailės galerijos koncepcijoje suformuluotus uždavinius.

Dalia Tarandaitė

Paroda „Vita Sancti Casimiri“ („Šv. Kazimiero gyvenimas“)

2004 m. kovo 4 d. (šv. Kazimiero iškilmių dieną) Taikomosios dailės muziejuje buvo atidaryta Lietuvos globėjui šv. Kazimierui skirta paroda „Vita Sancti Casimiri“ („Šv. Kazimiero gyvenimas“), kurią Lietuvos dailės muziejus parengė kartu su Lietuvos mokslų akademijos biblioteka.

Kardinolas Audrys Juozas Bačkis 2004 metus buvo paskelbęs šv. Kazimiero metais. 2004 m. sukako 400 metų, kai Vilniuje su didingomis, tris dienas (1604 m. gegužės 10–12 d.) trukusiomis iškilėmis buvo pasitikta popiežiaus Klemenso VIII brevė „Quae ad sanctorum“ (pasirašyta 1602 m. lapkričio 7 d.), iš Romos atgabenta kartu su popiežiaus pašventinta vėliava, ir padėtas kertinis akmuo Vilniaus jėzuitų Šv. Kazimiero bažnyčios statybai. Šią brevę, kuria šv. Kazimiero šventė (kovo 4 d.) buvo pakelta „sub ritu duplici“, duodamos šv. Kazimiero mišioms skirtos maldos, brevijoriaus skaitymai, parodos lankytojai galėjo pamatyti eksponuojamą parodos centre, specialiai įrengtoje vitrinoje (pasibaigus parodai, brevė vėl buvo perkelta į nuolatinę jos saugojimo vietą – Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrių). Tai pirmasis oficialus popiežiaus ir Romos kurijos dokumentas, kuriame apie karalaitį Kazimierą, kaip apie šventąjį, kalbama be išlygų. Lietuvoje ji buvo sutikta kaip šv. Kazimiero kanonizacijos patvirtinimas. Kiti eksponatai – rankraščiai, spaudiniai, vaizduojamosios ir taikomosios dailės kūriniai – supažindino su šv. Kazimiero asmenybe, kanonizacijos procesu, kulto apraiškomis.

Iš seniausių rankraščių minėtinas italų vienuolio benediktino Guardalfieros vyskupo Zacharijaus Ferrerio, popiežiaus Leono X atsiųsto rinkti žinių apie šv. Kazimiero gyvenimą ir pomirtinius stebuklus, 1521 m. Vilniuje pasirašytas dokumentas, valdovų privilegijos Karalių ir Šv. Kazimiero koplyčioms, šių koplyčių inventoriai, liudijantys XVI a. pr. siekiantį karalaitį relikvijų garbinimą. Parodoje lankytojai taip pat turėjo galimybę pamatyti ir senuosius šv. Kazimierui skirtus leidinius loty-

*Nežinomas XVII a. (?) Lietuvos dailininkas.
„Šv. Kazimieras“.*

Varis, aliejus, 57x38. LDM, LM 180

*Nežinomas XVI a. Lietuvos dailininkas.
„Šv. Kazimieras“.*

*Medis, aliejus, 75x46. Paveikslas Vilniaus katedros
Šv. Kazimiero koplyčioje. LDM, T 2935*

nų ir lenkų kalbomis: Vilniaus akademijos spaustuvėje išleistą didžiosioms šv. Kazimiero iškilmėms, vykusioms 1604 m. Vilniuje, skirtą leidinį „Theatrum S. Casimiri...“ („Šv. Kazimiero teatras...“, Vilnius, 1604), Valentino Bialavičiaus giesmės „Lilium d. Casimiri...“ („Šv. Kazimiero lelija...“, Vilnius, 1669) pirmąjį leidimą, Jano Korsako knygelę „Trybut powinney wdzięczności świętemu Kazimierowi, królewiczowi...“ („Dėkingumo duoklė šventam karalaičiui Kazimierui...“, Nesvyžius, 1751), Žemaičių vyskupo, Vilniaus katedros šv. Kazimiero koplyčios klebono Antano Tiškevičiaus parengtą karalaičio gyvenimo aprašymą „Królewska droga do nieba, albo życie ś. Kazimierza królewicza Polskiego i W.X.L. opisane w roku 1752“ („Karališkasis kelias į dangų, arba Lenkijos karalaičio ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio šv. Kazimiero gyvenimas, aprašytas 1752 metais“, Varšuva) ir kt. Rankraščių ir spaudinių ekspoziciją užbaigė XX a. autorių Zenono Ivinskio, Simo Sužiedėlio, Pauliaus Rabikausko, Prano Gavėno ir kitų parengti šv. Kazimierui skirti leidiniai, dokumentai ir spaudiniai, primenantys šv. Kazimiero kanonizacijos

*Nežinomas XVII a. (?)
Lietuvos dailininkas.
„Šv. Kazimieras“.*

*Medis, aliejus, 119,5x51.
LDM, T 888*

*Nežinomas XVII a.
Lietuvos dailininkas.
„Šv. Kazimieras tarp angelų“.*

*Drobė, aliejus, 312x145.
LDM, T 12626*

*Nežinomas XIX a.
lietuvių liaudies skulptorius.
„Šv. Kazimieras“.*

*Medis, policromija, b. 65.
LDM, Lv 1264*

400-ųjų metinių minėjimą Vilniuje 1922 m. (Tradiciškai laikoma, kad šv. Kazimieras buvo kanonizuotas 1522 m. Martirologijoje ir Romos mišiole nurodoma, kad dar popiežius Leonas X liepęs jį įrašyti į šventųjų katalogą, tačiau nei kanonizacijos diena, nei popiežiaus bulė nėra žinomos).

Profesionalių dailininkų ir liaudies meistrų sukurti tapybos, skulptūros ir grafikos kūriniai supažindino su šv. Kazimiero vaizdavimo dailėje tradicija. Seniausi šventojo karaliaučio atvaizdai – Zacharijaus Ferrerio knygos „Vita Beati Casimiri...“ („Palaimintojo Kazimiero gyvenimas...“, Krokva, 1521) titulinį lapą puošianti graviūra ir Vilniaus katedros Šv. Kazimiero koplyčioje esantis paveikslas (vadinamasis tri-rankis šv. Kazimieras) – parodoje buvo pristatyti faksimilėmis. Čia karalaitis vaizduojamas vilkintis kailiu pamuštu ilgu, plačiu apdaru, su kunigaikščio kepure, iš po kurios ant pečių krinta ilgi garbanoti plaukai. XV a. pab. madingas apdaras, neidealizuotas, charakteringų bruožų veidas leidžia spėti, kad šie atvaizdai turi portretinių bruožų. Gali būti, jog jie buvo sukurti remiantis neišlikusiu epitafiniu portretu. Ir viename, ir kitame kūrinyje šventasis rankose laiko baltą leliją ir rožinį,

Zacharijaus Ferrerio knygos „Vita Beati Casimiri ... [Krokuva, 1521]“ iliustracija

Adolfas Friedrichas Dietrichas (1817–1860). „Šv. Kazimieras“.

Pagal Žemaičių vyskupo Antano Tiškevičiaus turėtą paveikslą. Popierius, akvatinta, 15,8x10,8. LDM, G 2976

simbolizuojančius skaistumą ir pamaldumą švč. Mergelei Marijai. Aukštą jo kilmę rodo simetriškai sukomponuoti Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės herbai. Šv. Kazimiero koplyčios paveiksle vaizduojamo asmens kilmingumą ir pamaldumą primena ir jo krūtinę puošiantis Aukso vilnos ordinas, dažnai esantis ir kituose šv. Kazimiero atvaizduose, nors žinių apie karaliačio priklausymą šiam ordinui nėra. Dar labiau netikėta detalė Šv. Kazimiero koplyčios paveiksle yra dvi dešinės rankos, laikančios lelijas. Šią keistenybę aiškina legenda, pasak kurios, dailininkas, norėdamas pakeisti šv. Kazimiero dešinės rankos padėtį, vietoje ištiestos į šalį nutapęs nukreiptą krūtinės link, tačiau užtapytoji ranka vis išlįsdavusi. Tai palaikius stebuklu, buvo paliktos abi dešinės rankos. Jau XVI a. trirankiam atvaizdui buvo suteikta simbolinė reikšmė, kurią liudija 91 psalmės eilutė „IVSTVS VT PALMA FLOREBIT, SICUT CEDRUM LIBANI MULTIPLICABITVR“ („Teisusis žydės kaip palmė, augs kaip Libano kedras“, Ps 91, 13), 1594 m. paveikslą atnaujinant įrašyta kartuše apačioje. Šis šv. Kazimiero atvaizdas užėmė ypatingą vietą šventojo kulte: jis buvo nešiojamas Vilniuje vykusių 1604 m. didžiųjų šv. Kazimiero iškilmų ir 1636 m. relikvijų perkėlimo šventės metu. Nuo XVII a. trirankio šv. Kazimiero atvaizdą dengia sidabrinis aptaisas. Parodoje eksponuotoje faksimilėje jį matėme

be aptaiso. Fryderyko Papée, tyrinėjusio seniausius šv. Kazimiero atvaizdus, nuomone, karalaitis jame pavaizduotas taip, kaip buvo palaidotas – vilkintis raudonos spalvos drabužiu¹.

Tik iš vėlesnių kopijų žinome dar vieną XVI a. sukurtą šv. Kazimiero atvaizdą. XVIII–XIX a. pagal jį buvo nutapytas Krosnos parapiinės bažnyčios paveikslas, turintis įrašą „BEAT. CASIMERVS“ („Palaimintasis Kazimieras“) ir datą – 1520. Kaip ir anksčiau aprašytuosius, Krosnos paveikslą puošia Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės herbai, panašus karalaičio tipažas ir apranga. Tik kailiu apsiūto ilgo plataus drabužio apatinis dešinysis kraštas pakeltas ir permestas per kairę ranką. Remiantis tuo pačiu prototipu kaip Krosnos bažnyčios paveikslas, XVII a. (?) ant vario skardos nutapytas parodoje eksponuotas nedidelis paveikslėlis, kuriame karalaitis įvardijamas jau kaip šventasis – „SANCT. CASIMIRVS“. Kaip liudija užrašas nugarinėje pusėje, paveikslas yra buvęs Varniuose, XIX a. pertapytas. Karalaičio drabužis šiame kūrinyje yra aukso spalvos. Matyt, toks jis buvo ir pirmavaizdyje, nes aukso spalva kartojama ir kituose šiuo prototipu besiremiančiuose kūriniuose (pvz., Danieliui Schultzei priskiriamame paveiksle Krokuvos reformatų bažnyčioje). Aki vaizdu, kad Lietuvos dailės muziejuje saugomame kūrinyje nesiekta tiksliai atkartoti pirmavaizdžio – pagal dailininko skonį pakeistos detalės, fonas, o viršutinėje dalyje įkomponuotos mažytės Jėzaus ir Marijos figūrėlės (jų nėra kituose šv. Kazimiero atvaizduose) greičiausiai yra nusižiūrėtos iš LDK stačiatikių dailės.

Išskirtinę vietą parodoje užėmė prieš kelerius metus baigta restauruoti didžiulio formato drobė „Šv. Kazimieras tarp angelų“. Nutapyta XVII a., laikui bėgant ji labai sunyko, XVIII–XIX a. ne kartą pertapyta ir restauruota. Paaiškėjus, kad autentiška tapyba daugelyje vietų neišlikusi ar išlikusi labai fragmentiškai, restauruojant ne visi užtapymai buvo pašalinti. Tai kenkia paveikslo meninio vaizdo vientisumui, tačiau netrukdo gėrėtis atskirų detalių piešinio bei tapysenos meistriškumu ir bendra kompozicija, į žiūrovą prabylančia gausybe simbolių, įrašų ir alegorijų. Švelnių bruožų, raudonais kunigaikščio drabužiais vilkintis šventasis šiame paveiksle pavaizduotas į dangų pakėlęs akis ir rankas. Angeliukai debesyse laiko juostą su jo pamėgtos giesmės švč. Mergelei Marijai žodžiais „OMNI DIE DIC MARIAE MEA LAUDES ANIMA“ („Mano siela, kiekvieną dieną šlovink Mariją“) ir baltų rožių vainiką, simbolizuojantį skaistumą ir rožinio maldą. Apačioje sėdintis angeliukas laiko baltą leliją ir kaspiną su įrašu „MALO MORI QUAM FAEDARI“ („Geriau mirti, nei susitepti“) – jau pirmuosiuose karalaičio gyvenimo aprašymuose minimą šūkį, atmetantį bet kokią nuodėmę. Ryžtą kovoti su pagundomis liudija ir po šv. Kazimiero kojomis pamintas amūras – žmogiškų aistrų personifikacija. Individuali šio paveikslo detalė yra dvi už šv. Kazimiero vaizduojamos figūros. Viena iš jų su sparnais; neabejotinai tai angelas. Žvelgdamas į žiūrovą, jis pirštu rodo į šventąjį karalaitį. Antrosios figūros sparnų nematyti, dvejojantis jos gestas nukreip-

*Boleslovas Ruseckas (1824–1913).
„Šv. Kazimieras“.*

*Iš studijinių darbų albumo.
Pop., akvarelė. MAB, RS F 320-64*

*Vincentas Slendzinskis (1837–1909).
„Šv. Kazimieras“.*

Drobė, aliejus, 192x138. LDM, B 635

tas į save. Paveikslą tyrinėjusi menotyrininkė Sigita Maslauskaitė išvelgė šios kompozicijos sąsają su poemos „Theatrum S. Casimiri...“ tekstu, kuriame šv. Kazimieras pristatomas kaip Lietuvos sostinės globėjas: „Čia atkreipki akis ir dvasią, dejuojantis Vilniau, esame čia, kad galop liautumei ašaras liet. (...) Tikėk, nes gavai šlovingą globėją. Jis nelaimės visas tuoj nuo tavęs atitrauks“². Paveikslo fone nutapyti Vilniaus Aukštutinės pilies rūmai.

Nuo XVII a., pradedant Giacomo Lauro graviūra, puošiančia 1603 m. Romoje išleistus mišiolo ir brevijoriaus tekstus, pagrindiniais šv. Kazimiero atributais tapo kryžius ir lelija. Juos karalaitis laiko rankose XVII a. ant medžio lentos nutapytame paveiksle, kurio fone matyti Aukštutinė pilis, Trijų kryžių kalnas ir senoji Vilniaus katedra su 1636 m. baigta statyti Šv. Kazimiero koplyčia. Su kryžiumi ir lelija jis vaizduojamas daugelyje parodoje eksponuotų grafikos lakštų ir maldyno paveikslėlių. Nemaža jų dalis yra Lietuvos ir Lenkijos bažnyčias puošusių paveikslų reprodukcijos, vėliau pačios tapusios naujų tapybos darbų pirmavaizdžiais. Parodoje buvo eksponuojamos net trys grafinės Žemaičių vyskupo Antano Tiškevičiaus turėto paveikslo „Šv. Kazimieras“ reprodukcijos: Pranciškaus Balcevičiaus raižinys, Adolfo Friedricho Dietricho litografija ir Andriejaus Lipnickio knygos „Życie, cuda i cześć świętego

Kazimierza królewicza Polskiego, wielkiego księcia Litewskiego“ („Šv. Kazimiero, Lenkijos karalaičio ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio, gyvenimas, stebuklai ir šlovė“, Vilnius, 1858) iliustracija. Šiuose darbuose šv. Kazimieras vaizduojamas stovintis Vilniaus miesto fone su kryžiumi ir lelija rankose, po kojomis pamynęs amūrą. Kairėje klūpantis angelas ant pagalvėlės laiko kunigaikščio kepurę.

Dailininkų įkvėpimo šaltiniu tapdavo taip pat kai kurios šv. Kazimiero gyvenimo scenos, pomirtiniai šventojo stebuklai. Parodos lankytojai galėjo pamatyti nežinomo XIX a. liaudies tapytojo paveikslą „Šv. Kazimieras“, kurio fone pavaizduota šventojo karalaičio pasirodymo Lietuvos kariuomenei mūšyje prie Polocko scena. Šv. Kazimierą, besimeldžiantį prie uždarytų Vilniaus katedros durų, XVIII a. yra nutapęs lenkų dailininkas Tadeusz Kuntze. Šis kūrinys yra Krokuvos katedroje, parodoje buvo eksponuota XIX a. atspausa jo grafinė reprodukcija.

Ypač dažnai dailininkai pabrėždavo karalaičio pamaldumą švč. Mergelei Marijai. Ši tema dominuoja šv. Kazimierą vaizduojančiuose XVII a. italų dailininkų paveiksluose – Carlo Dolci (1616–1687) drobėje šv. Kazimieras rankoje laiko giesmės „Omni die dic Mariae“ tekstą (Pitti galerija Florencijoje), o Pietro Novelli il Monrealese (1603–1647) paveiksle „Dievo Motina karūnuoja šv. Kazimierą“ virš šventojo galvos baltų rožių vainiką laiko kūdikėlis Jėzus (Palermo pinakoteka). Lankytojams šiuos italų dailininkų kūrinius priminė reprodukcijos iš parodoje eksponuotų šv. Kazimierui skirtų leidinių. 2004 m. lapkričio 10 d. – gruodžio 19 d. buvo sudaryta unikali galimybė pamatyti Carlo Dolci paveikslo „Šv. Kazimieras“ originalą. Šv. Kazimiero jubiliejinių metų proga dviems mėnesiams Lietuvos dailės muziejui jį paskolino Pitti galerija.

Karalaitį, giedantį himną švč. Mergelei Marijai arba besimeldžiantį prieš jos atvaizdą, ne kartą vaizdavo ir Lietuvos dailininkai (parodoje buvo eksponuojami Kanuto ir Boleslovo Ruseckų kompozicijų šia tema eskizai).

Iš XIX a. Lietuvos dailininkų paveikslų bene geriausiai yra žinoma Vilniaus katedroje buvusi Vincento Slendzinskio tapyta drobė, vaizduojanti šv. Kazimierą, besimeldžiantį prieš Aušros vartų švč. Dievo Motinos paveikslą. Kūrinio motyvas šiandien gali atrodyti kaip nesusipratimas – tuo metu, kai šventasis karalaitis gyveno, dar nebuvo nei stebuklingojo paveikslo, nei pačių Aušros vartų. Tačiau XIX a., stiprėjant Aušros vartų švč. Dievo Motinos paveikslo kultui, atrodė visiškai natūralu šv. Kazimierą pavaizduoti besimeldžiantį prieš Vilniaus mieste malonėmis garsiausią paveikslą, taip lokalizuojant veiksmo vietą (Vilniaus miesto mūrai atpažįstami paveikslo fone) ir kartu sujungiant Aušros vartų švč. Dievo Motinos globos ir šv. Kazimiero užtarimo idėjas. Šv. Kazimierą, besimeldžiantį prieš Aušros vartų švč. Dievo Motinos paveikslą, matome ir Vladislavo Majeranovskio Vilniaus misionierių bažnyčiai nutapytoje drobėje.

Užtarimo idėja dominuoja parodoje eksponuotose daugiafigūrėse drobėse, ku-

Nežinomas XIX a. I pusės lietuvių liaudies tapytojas. „Šv. Kazimieras“.

Drobė, aliejus, 105x103. LDM, LM 1871

riose šv. Kazimierą matome tarp kitų šventųjų. Didžiulio formato efektingos kompozicijos Vladislavo Majeranovskio paveiksle „Švč. Mergelė Marija su Lietuvos ir Lenkijos šventaisiais“ Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės herbą laikantis šv. Kazimieras vaizduojamas klūpantis pirmame plane greta Lenkijos herbą laikančio šv. Stanislovo. Tolumoje matyti Vilniaus Aukštutinės pilies ir Vavelio siluetai.

Parodos ekspoziciją papildė šv. Kazimiero kulto sklaidą liudijantys tekstilės ir auksakalystės kūriniai – XVII–XVIII a. arnotai, išsiuvinėti šv. Kazimiero atvaizdais, šv. Kazimiero relikvijorius ir votas, kurį šventajam paaukojo Varmijos vyskupas Krzysztof Janas Szembekas, atsidėkodamas už pagalbą sėkmingai išspręstoje Kuršo kunigaikštystės sosto byloje, kurią vyskupui buvo pavedęs Žečpospolitos Seimas.

Šv. Kazimierui skirta paroda (nuo 2004 m. spalio 15 d. pertvarkyta ir kiek sumažinta) veikė iki 2004 m. pabaigos. Jauniesiems parodos lankytojams buvo parengta edukacinė programa, kurios metu buvo galima patrauklia praktinių užsiėmimų forma susipažinti su šv. Kazimiero asmenybe, jo vaizdavimu dailėje, sužinoti apie prieš 400 metų Vilniuje vykusias iškilmes.

Išnašos

¹ Povilas Reklaitis, Šv. Kazimiero kolyčia Vilniuje, *Aidai*, 1958, nr. 4, p. 168.

² *Lietuvos sakralinė dailė. T. 1. Tapyba, skulptūra, grafika. XIV–XX a. pradžia / Sacred Art of Lithuania. T. 1. Painting,*

sculpture, graphic, Lietuvos tūkstantmečio programos ir Jubiliejinių 2000 metų parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ katalogas. Sudarytoja D. Tarandaitė. Vilnius, 2003, p. 126–127.

*Dr. Vydas Dolinskas
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra
Lietuvos dailės muziejus
Bokšto g. 5, Vilnius
Tel. (8-5) 260 8947
El. p. vydas@ldm.lt*

Vydas Dolinskas

Valdovų rūmų atkūrimui skirtos ekspozicijos Taikomosios dailės muziejuje

Lietuvos dailės muziejus, 2003 m. pabaigoje uždaręs ištikus ketverius metus veikusią, beveik tris tūkstančius vertingiausių sakralinės dailės kūrinių pristačiusią bene didžiausią Lietuvos muziejinkystės istorijoje parodą „Krikščionybė Lietuvos mene“, savo viename svarbiausių Vilniaus padalinių – Taikomosios dailės muziejuje – 2004–2009 m. suplanavo rengti dviejų pagrindinių temų parodinius ir kitus kultūrinius projektus. Šios temos – tai Lietuvos sakralinės dailės paveldas bei Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų atkūrimas. Sakralinės dailės pristatymas Taikomosios dailės muziejuje nuo pat jo atidarymo 1986 m. turi gilią dviejų dešimtmečių tradicijas, kurias itin įtvirtino monumentalios parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ surengimas ir jos periodiniai atnaujinimai, trumpalaikės ekspozicijos, kultūriniai vakarai. Valdovų rūmų paveldo bei jų atkūrimo eigos populiarinimas šiame muziejuje taip pat yra labai natūralus. Taikomosios dailės muziejus yra įsikūręs Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje, Senojo arsenalo rytiniame pagrindiniame korpuse, netoli atkuriamų Valdovų rūmų. Kartu su Vilniaus katedra bei Valdovų rūmais Senasis arsenalas, turėjęs liudyti valstybės prestižą bei jos karinę galią, yra vienas impozantiškiausių Žemutinės pilies ansamblio – svarbiausios Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rezidencijos – architektūrinių akcentų. Ir Senasis arsenalas, ir Valdovų rūmai buvo statomi bei perstatomi iš esmės tuo pačiu metu (gotikos, Renesanso, ankstyvojo baroko epochose), abu objektai patyrė panašų sunaikinimą XVII a. vid. – XX a. I p. Senasis arsenalas buvo sėkmingai ir vykusiai atstatytas vos prieš du dešimtmečius, o Valdovų rūmai atkuriami dabar. Beje, Senojo arsenalo rūmų atkūrimo ir pritaikymo muziejinėms funkcijoms projektą parengęs architektas restauratorius Evaldas Purlys¹ dirba ir Valdovų rūmų atkūrimo projektą rengiančioje Projektavimo ir restauravimo instituto architektų grupėje. Tad Senojo